

Vidzemes reģiona ilgtspējīgas pārtikas sistēma 2025-2035

Stratēģiskās vadlīnijas

SATURS

IEVADS	3
PĀRTIKAS SISTĒMA VIDZEMĒ	4
Esošā situācija	4
Mērķa grupas: vajadzības un izaicinājumi	6
Riski un izaicinājumi	7
STRATĒGISKAIS IETVARŠ	8
VĪZIJA	8
Mērķi	8
Rezultātu ietvars	9
Stratēģiskie virzieni	10
1. Zināšanas un izpratne	10
2. Sadarbība	11
3. Mazāk šķēršļu ilgtspējīgas pārtikas ražošanai un izplatīšanai	12
4. Konkurētspēja	13
5. Vidzemes pārtikas atpazīstamība un pieejamība	14
Ieviešana un uzraudzība	15
Pielikums	16

IEVADS

Pārtikas audzēšana, ražošana un pārstrāde ir tradicionāli nozīmīga tautsaimniecības nozare Vidzemē. Tajā ir nodarbināti vairāki desmiti tūkstoši cilvēku, saražotā pārtika ir nozīmīgs eksporta avots. Līdzīgi kā citviet pasaulē, arī Vidzemē arvien pieaug ekoloģisko vērtību ietekme uz patērētājiem, ražotājiem un pārstrādātājiem. Tas saistīts ar bioloģiskās lauksaimniecības, veselīga uztura, kā arī vietējās pārtikas vērtības izcelšanu. Pārtika tieši ietekmē ikviena cilvēka ikdienas dzīvi. Ir izveidojušies dažādi pārtikas tīkli, pieaug zemnieku saimniecību veikalu un tirdziņu skaits, tiek veidotas reģionālās preču zīmes, organizēti vietējie pasākumi, lai izceltu reģionālās pārtikas atšķirības utt.

Ilgspējīga pārtika ir pārtika, kas tiek ražota tā, lai rūpētos par cilvēku, dabas un ekonomikas vajadzībām ilgtermiņā. Tas nozīmē audzēt un ražot pārtiku tādā veidā, kas ir iespējami saudzīgs pret dabu, palīdz saglabāt augsnes auglību un ūdens resursus, kā arī rada mazāk piesārņojuma un atkritumu. Tā ir pārtika, kas nāk no vietējiem ražotājiem, tiek pārstrādāta un patērēta pēc iespējas tuvāk ražošanas vietai.

Šobrīd ir īpaši svarīgi vienoties par stratēģiju ilgtspējīgas pārtikas veicināšanai Vidzemē. Lai gan Vidzemē jau darbojas dažādas ilgtspējīgas pārtikas veicināšanas iniciatīvas, tomēr tās darbojas savstarpēji nesaistīti. Ar pārtiku saistītās nozares Vidzemes reģionā ir spēcīgas un dinamiskas, daudzi ražotāji ir pazīstami visā Latvijā un ārvalstīs. Tajā darbojas pārtikas nozares uzņēmumi, lauksaimniecības uzņēmumi, mazie ražotāji, ēdināšanas uzņēmumi, pētnieki un specifiski sadarbības tīkli. Pārtikas un dzērienu ražošana ir arī viens no septiņiem Vidzemes viedās specializācijas prioritārajiem tautsaimniecības sektoriem.

Vienots skatījums uz ilgtspējīgas pārtikas veicināšanu Vidzemē palīdzētu apvienot dažādas reģionā veiktās iniciatīvas un piedāvātu skaidrus principus un darbības virzienus, kā kopīgi strādāt, lai Vidzemē veicinātu videi draudzīgāku un vietējiem pieejamāku pārtiku. Vienotu stratēģisku virzienu noteikšana palīdzētu mērķtiecīgāk atbalstīt vietējos ražotājus un dotu iespēju iedzīvotājiem iegādāties veselīgu, vietēji audzētu pārtiku, kas atbilst Zaļā kursa principiem.

Stratēģisko vadlīniju "Vidzemes reģiona ilgtspējīgas pārtikas sistēma 2025-2035" (turpmāk – Stratēģiskās vadlīnijas) galvenās mērķa grupas ir:

- pārtikas patērētāji – visi vidzemnieki un to viesi;
- pārtikas ražotāji, pārstrādātāji un tirgotāji;
- ilgtspējīgas pārtikas aktivisti;
- lēmumu pieņēmēji valsts un pašvaldību līmenī.

Stratēģiskās vadlīnijas ir tapušas Interreg Baltijas jūras reģiona programmas 2021.-2027. gadam projekta KISMET jeb "Ilgspējīgas pārtikas sistēmu atbalstoša vide" ietvaros. Projekta plašākais mērķis ir izstrādāt un testēt programmu ilgtspējīgas pārtikas atbalstošas vides veicināšanai un iedzīvināt to vietējās inovāciju ekosistēmās. Projekta tiešie mērķi ietver risinājumu izstrādi pašvaldībām un reģioniem vietējo pārtikas sistēmu ilgtspējas nodrošināšanai, kā arī ilgtspējīgas pārtikas piedāvājuma un pieprasījuma veicināšanu.

PĀRTIKAS SISTĒMA VIDZEMĒ

Esošā situācija

Vairākas **Vidzemes plānošanas reģiona Attīstības programmas 2022.–2027. gadam** prioritātes akcentē ilgtspējīgas pārtikas nozīmi, lai nodrošinātu ieguvumus no vides, ekonomikas un sabiedrības viedokļa. Prioritāte T1. “Dabas kapitāls” kā mērķi izvirza veicināt ilgtspējīgu lauksaimniecību un bioloģisko daudzveidību saudzējošas apsaimniekošanas prakses, kas palīdz saglabāt auglīgas augsnes un dabas resursus. Savukārt prioritāte E3. “Aprites un bioekonomika” uzsver vietējās pārtikas ražošanas un aprites ekonomikas principus, veicinot resursu efektīvu izmantošanu un vietējās produkcijas pieejamību tirgū.

Attīstības programma kā prioritāru izvirza arī sabiedrības izglītošanu par ilgtspējīgas pārtikas vērtību saskaņā ar prioritāti C2. “Droša, iekļaujoša un vesela sabiedrība”, lai veicinātu veselīgu dzīvesveidu un pieprasījumu pēc vietējiem produktiem. Savukārt prioritāte P2. “Klimatneitralitāte un pielāgošanās” akcentē ilgtspējīgas ražošanas metožu nozīmi, lai samazinātu oglekļa emisijas lauksaimniecībā. Šīs prioritātes un to īstenošanas pasākumi un uzdevumi kopā veido sistēmisku pieeju, kas vērsta uz ilgtspējīgas pārtikas attīstību un nodrošina Vidzemes reģionam videi draudzīgāku un ekonomiski izdevīgāku pārtikas sistēmu.

Latvijas Bioekonomikas stratēģija 2030 un RIS3 jomas “Zināšanu ietilpīga bioekonomika” ekosistēmas stratēģija īpaši neakcentē ilgtspējīgas pārtikas veicināšanu. Latvijas Bioekonomikas stratēģijas prioritātes ietver dabas kapitāla saglabāšanu un efektīvu dabas resursu pārvaldību, īpaši izceļot inovācijas biotehnoloģijās un ilgtspējīgas lauksaimniecības prakses attīstību. Savukārt RIS3 stratēģija uzsver zinātnes un uzņēmējdarbības sadarbību, lai radītu “zaļākus” un efektīvākus ražošanas procesus, kas atbilst bioekonomikas ilgtspējas principiem.

Vidzemes ilgtspējīgas pārtikas sistēma ir komplekss mehānisms, kas veidojas, mijiedarbojoties dabas resursiem, ražošanai, ekonomikas procesiem un sabiedrībai, lai nodrošinātu vietējo pārtikas piegādi, kas atbilst gan vides prasībām, gan sabiedrības veselības vajadzībām. Šī sistēma sākas ar vides sistēmu, kuras galvenie elementi – ūdens, augsne un gaiss – ir kritiski pārtikas ražošanai. Globālās tendences, piemēram, klimata pārmaiņas un zemes resursu samazināšanās, palielina spiedienu uz šo sistēmu, padarot svarīgu bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu un klimata saudzēšanas pasākumus arī Latvijā, kur Vidzemes reģionam ir īpaša loma Latvijas dabas kapitāla saglabāšanā.

Lauksaimniecības sistēma aptver pārtikas audzēšanu un ražošanu, kur galvenie izaicinājumi ir ilgtspējīgas metodes un resursu efektīva izmantošana, lai pielāgotos arvien pieaugošajam pieprasījumam pēc veselīgas un bioloģiskas pārtikas. Latvijas mērogā Vidzemes lauksaimnieki saskaras ar vajadzību līdzsvarot tradicionālas metodes ar bioloģiskām praksēm, ņemot vērā Eiropas Zaļā kursa prasības un globālās pārtikas drošības jautājumus.

2020. gada maijā Eiropas Savienībā tika apstiprināta stratēģija “No lauka līdz galdam”, kuras mērķis ir nodrošināt ilgtspējīgu pārtikas sistēmu visās ES dalībvalstīs. Šī stratēģija ietver virkni uzlabojumu esošajā likumdošanā, kas saistīta ar pārtikas ražošanu, kā arī iniciatīvas, kas pārsniedz tiešo pārtikas ražošanu. Īpaša uzmanība tiek pievērsta ilgtspējīgas pārtikas sistēmas izveidei, kas ietver visus pārtikas ražošanas un patēriņa aspektus, sākot no lauksaimniecības un beidzot ar pārtikas izplatīšanu un patēriņu. Stratēģija ir daļa no plašāka Eiropas Zaļā kursa, kura mērķis ir padarīt Eiropu par pirmo klimatneitrālo kontinentu līdz 2050. gadam. Šajā kontekstā stratēģija “No lauka līdz galdam” uzsver nepieciešamību samazināt pārtikas ražošanas un patēriņa ietekmi uz vidi, veicināt ilgtspējīgu lauksaimniecību, uzlabot pārtikas drošību un kvalitāti, kā arī veicināt pārtikas atkritumu samazināšanu. Stratēģija ietver arī pasākumus, kas vērsti uz patērētāju informēšanu un izglītošanu par ilgtspējīgu pārtikas izvēli, kā arī uz atbalstu lauksaimniekiem un ražotājiem, lai veicinātu pāreju uz ilgtspējīgām ražošanas praksēm.

Ekonomiskā sistēma atbalsta šos procesus, iekļaujot pārtikas pirmapstrādi, ražošanu, transportēšanu un pārstrādi, lai sasniegtu gala patērētāju. Latvijas mērogā pieaug pieprasījums pēc vietējās un bioloģiski audzētas pārtikas, kas prasa efektīvu loģistikas un pārstrādes tīklu, lai nodrošinātu stabilu piegādi. Savukārt sociālā un kultūras sistēma ietver Vidzemes tradicionālo ēdienu kultūru un vietējās ēšanas tradīcijas, kas tiek saglabātas, veicinot veselīgu uzturu un sabiedrības informētību par ilgtspējīgas pārtikas nozīmi.

Šīs četras savstarpēji saistītās sistēmas ietekmē tehnoloģiju attīstība, klimata pārmaiņas un politikas, kas veicina pāreju uz aprites ekonomiku un ilgtspējīgu ražošanu. Latvijā īpaši aktuāli kļūst jautājumi par vietējo resursu ilgtspējīgu izmantošanu un klimatneitralitātes sasniegšanu, padarot Vidzemes reģiona ilgtspējīgu pārtikas sistēmu par būtisku elementu gan nacionālajā pārtikas drošības nodrošināšanā, gan dabas resursu aizsardzībā.

Vidzemē pārtikas ražošanas un pārstrādes nozare ir daudzveidīga un balstās uz reģionālajām tradīcijām, dabas resursiem un vietējo uzņēmēju iniciatīvām. Šajā reģionā ir spēcīgi attīstītas piena ražošanas un tā pārstrādes, gaļas ražošanas, konditorejas un bioloģiskās pārtikas ražošanas jomas.

Vidzemes reģiona pārtikas ražošanā piedalās mazie un vidējie lauksaimnieki, pārtikas amatnieki un mājražotāji, pārstrādes un ražošanas uzņēmumi, kā arī tirdzniecības uzņēmumi, kas nodrošina pārtikas pieejamību Vidzemes iedzīvotājiem un apmeklētājiem. Kopumā ar lauksaimniecības produktu ražošanu nodarbojas vairāk kā 14 tūkstoši saimniecības, no kurām 1227 jeb 8.23%, ir bioloģiskās lauksaimniecības uzņēmumi. Savukārt ap 1200 saimniecības ražo lauksaimniecības produkciju ģimenes pašpatēriņam.

Dominējošā specializācija ir laukkopība (62% saimniecībās), ganāmie lauksaimniecības dzīvnieki (8.8% saimniecībās) un piena lopkopība (8.7% saimniecībās). Pārtikas pārstrādes uzņēmumu vidū līderi pēc apgrozījuma ir piena pārstrādes uzņēmumi, piemēram, AS "Valmieras piens" ar 35,95 miljoniem eiro apgrozījuma 2021. gadā, AS "Cesvaines piens" (23,44 miljoni eiro) un AS "Smiltenes piens" (21,97 miljoni eiro). Uzņēmumu vidū ir arī valstī nozīmīgi alus ražotāji (SIA "Valmiermuižas alus" un AS "Cēsu alus"). Reģionā pārstāvēti arī citi pārtikas ražotāji, piemēram, SIA "Aloja-Starkelsen", kas ir pasaulē otrais lielākais bioloģiskās kartupeļu cietes ražotājs.

Nozīmīgākais ceļš, kā pārtikas produkti nonāk līdz patērētājam, ir mazumtirdzniecība un sabiedriskās ēdināšanas sektors. 2024. gadā Vidzemē ir reģistrētas 1882 pārtikas tirdzniecības vietas – jaukta sortimenta pārtikas veikali, specializēti pārtikas veikali, tirgus u.c. Savukārt 363 publiskā sektora iestādes nodrošina ēdināšanu vairāk kā 42 tūkstošiem pirmsskolas audzēkņiem, skolēniem, aprūpes iestāžu iemītniekiem u.c.

Privātajā sektorā darbojas 404 ēdināšanas uzņēmumi – kafejnīcas, restorāni u.c. Detalizētu esošās situācijas aprakstu skatīt Stratēģisko vadlīniju pielikumā "Vidzemes reģiona ilgtspējīgas pārtikas sistēma. Esošās situācijas raksturojums 2024".

Mērķa grupas: vajadzības un izaicinājumi

Stratēģiskās vadlīnijas aptver četras galvenās mērķa grupas: pārtikas patērētāji (visi vidzemnieki un to viesi), pārtikas ražotāji, pārstrādātāji un tirgotāji, ilgtspējīgas pārtikas aktīvisti un lēmumu pieņēmēji (valsts un pašvaldību pārstāvji). Katrai no šīm mērķa grupām ir atšķirīgas vajadzības un izaicinājumi, kas atšķiras atkarībā no ietekmes līmeņa (individuālā, vietējā, reģionālā vai nacionālā).

Patērētāji primāri vēlas, lai ilgtspējīga pārtika būtu viegli pieejama un par pieņemamu cenu, lai viņiem būtu motivācija izvēlēties šādu pārtiku. Individuālā līmenī patērētājiem ir būtiska zināšanu un izpratnes veidošana par ilgtspējīgas pārtikas nozīmi, lai vairotu pieprasījumu pēc vietējiem produktiem. Vietējā līmenī svarīga ir pārtikas pieejamība un iegādes ērtums, savukārt reģionālā un nacionālā līmenī nepieciešams nodrošināt atbalstu un veicināt sadarbību, lai vietējā pārtika būtu pieejama plašākā mērogā, arī izmantojot sabiedriskās ēdināšanas vietas, piemēram, skolās un slimnīcās.

Ražotāji, pārstrādātāji un tirgotāji saskaras ar izaicinājumiem efektīvi ražot un tirgot ilgtspējīgus produktus. Individuāli viņiem ir vajadzīgas zināšanas un praktiskas iespējas, lai efektīvi ražotu ilgtspējīgu pārtiku, bet vietējā līmenī svarīga ir regulāra piekļuve tirgiem un labvēlīgi nosacījumi darbam, tai skaitā pieeja mērķtiecīgām atbalsta programmām. Reģionālā līmenī svarīga ir atbalstoša infrastruktūra, sadarbība un konkurētspējas stiprināšana, lai nodrošinātu veiksmīgu darbību un atbilstību augošajām tirgus prasībām. Savukārt nacionālajā līmenī – skaidra, stabila un atbalstoša politika un atbalsta mehānismi, kas mazina šķēršļus un ilgtermiņā nodrošina resursu un tirgus pieejamību.

Ilgtermiņīgās pārtikas aktivisti koncentrējas uz zināšanu un prasmju stiprināšanu, lai veiksmīgi aizstāvētu ilgtermiņīgās pārtikas intereses. Individuāli viņiem ir svarīgas zināšanas, bet vietējā līmenī nepieciešamas iespējas iesaistīties kopienas grupās un tīklošanās platformās, lai veicinātu ilgtermiņīgās pārtikas kustību. Reģionālā līmenī viņiem svarīgs ir skaidrs sadarbības ietvars, piemēram, izmantojot bioreģiona iniciatīvu, bet nacionālajā līmenī – skaidrs plāns un koordinācija, kas ļauj efektīvi īstenot interešu aizstāvības darbības.

Lēmumu pieņēmējiem individuālā līmenī ir nepieciešamas zināšanas par ilgtspējīgu pārtiku un aprites ekonomikas principiem, lai varētu veidot elastīgas vietējās politikas un publiskā iepirkuma vadlīnijas. Vietējā līmenī pašvaldībām vajadzīga lielāka rīcības brīvība un atbalsta instrumenti, lai veicinātu vietējās pārtikas iepirkumus, piemēram, skolās. Reģionālā līmenī būtiska ir vienota plānošana un koordinēta sadarbība, bet nacionālā līmenī nepieciešams skaidrs regulējums un stratēģiski nosacījumi, kas palīdzētu veicināt ilgtspējīgu pārtikas sistēmu izveidi ar ilgtermiņa mērķi nodrošināt veselīgu, vietējo pārtiku visiem iedzīvotājiem.

Riski un izaicinājumi

Vidzemes pārtikas sistēma saskaras ar būtiskiem izaicinājumiem visā tās ķēdē, sākot no ražošanas līdz pat patēriņam.

Pārtikas ražotājiem trūkst laika un cilvēkresursu, lai izsekotu sarežģītajiem iepirkumiem un izpildītu “zaļā iepirkuma” prasības, kas nereti pārsniedz viņu ražošanas iespējas. Maziem un vidējiem ražotājiem bieži ir grūtības piedalīties šādos iepirkumos, un viņi nereti nespēj nodrošināt visu pieprasīto pārtikas klāstu. Tāpat kapacitātes trūkums kavē mazo un vidējo ražotāju piedalīšanos mazumtirgotāju kopīgi organizētajos privāto zīmolu preču iepirkumos. Trūkst arī efektīvas sadarbības, lai apvienotos un piegādātu lielākus apjomus. Bieži tā ir arī nespēja nodrošināt produkta kvalitāti apliecinošus sertifikātus atbilstoši mazumtirgotāju standartiem.

Pārtikas pārstrādē un izplatīšanā vērojamas līdzīgas problēmas, īpaši maziem uzņēmumiem, kuriem ir grūti nodrošināt pietiekamus apjomus un izpildīt visus iepirkuma nosacījumus. Pārstrādes uzņēmumiem sarežģītas prasības un piegādes nosacījumi padara vietējo produktu piegādi mazāk konkurētspējīgu salīdzinājumā ar importētajiem produktiem. Kā problēma bieži tiek norādīta nepietiekama kapacitāte investēt jaunās tehnoloģijās un inovācijās. Gan ražošanas, gan pārstrādes līmenī ierobežotais vietējo ražotāju preču piedāvājums nespēj apmierināt pircēju pieprasījumu, līdz ar to kavē sadarbību starp ražotājiem, pārstrādātājiem un tirgotājiem.

Pārtikas tirdzniecībā un patēriņā galvenie izaicinājumi ir saistīti ar cenu un pieejamību. Publisko iepirkumu nolikumos noteiktās zemās cenas bieži vien nav pietiekamas, lai segtu ražošanas izmaksas, īpaši vietējiem produktiem, un tas ierobežo to konkurētspēju. Patērētāju izvēle būtiski iespaido piedāvājuma klāstu – patērētāji vēlas pieejamus un kvalitatīvus vietējos produktus, tomēr nereti priekšroku dod importētajiem produktiem cenu vai ērtības dēļ. Tas norāda uz patērētāju zemo izpratni par vietēji ražotu pārtikas produktu nozīmību. Vietējo ražotāju produkcijas noietu mazumtirdzniecībā kavē lielais starpnieku skaits un maza iesaistīto pušu tiešā sadarbība.

Pārtikas ekosistēmas attīstībā tiek veicinātas īsās pārtikas ķēdes un vietējās izcelsmes pārtikas iepirkumi. Tomēr trūkst vienotas stratēģijas un ciešas sadarbības starp publiskā un privātā sektora dalībniekiem, kā arī atbalsta mehānismu, kas sekmētu pozitīvas pārmaiņas, lai risinātu šos izaicinājumus kopumā.

STRATĒGISKAIS IETVARS

Vīzija

Līdz 2035. gadam Vidzemes reģiona pārtikas sistēma kļūs ilgtspējīgāka, ko raksturos plaša patērētāju informētība, stabila vietējā pārtikas ražošana un dinamisks, savstarpēji saistīts ieinteresēto pušu tīkls. 2035. gadā Vidzemē ilgtspējīgi ražota, vietēji iegūta pārtika ir viegli pieejama, cenas ziņā pieņemama un patērētāju pieprasīta, kas uzlabos iedzīvotāju vispārējo labklājību.

Kopīgiem spēkiem īstenotās darbības pozitīvi ietekmēs vietējo ekonomiku, pārtikas ražošana, pārstrāde un izplatīšana samazinās savu ietekmi uz vidi, un šī ietekme ir viegli izsekojama ikvienam. Bioloģiski audzētas un ražotas pārtikas veicināšana ir kļuvusi par prioritāru principu Vidzemes reģionā.

Mērķi

1. **Pieaugušas zināšanas un izpratne** par ilgtspējīgu pārtiku visās mērķa grupās, kas atspoguļojas paradumu maiņā par labu ilgtspējīgam patēriņam.
2. **Ir uzlabojusies savstarpējā sadarbība** starp pārtikas sistēmā iesaistītajiem, veicinot sistēmiskas pārmaiņas.
3. **Mazāk šķēršļu ilgtspējīgas pārtikas ražošanai**, pateicoties skaidrākam un mērķtiecīgam regulējumam un vienkāršotiem administratīvajiem procesiem.
4. **Vietējie ražotāji ir kļuvuši konkurētspējīgāki**, pateicoties mērķtiecīgam atbalstam ilgtspējīgas (t.sk. ar minimālu ietekmi uz vidi) pārtikas ražošanas, pārstrādes un izplatīšanas prakses attīstībai.
5. Vidzemē ražota ilgtspējīga pārtika ir **viegli pieejama un atpazīstama**.

STRATĒĢISKIE VIRZIENI

1

ZINĀŠANAS UN IZPRATNE

- Pieaug patērētāju pieprasījums pēc ilgtspējīgas pārtikas
- Uzlabota ražotāju izpratne par ilgtspējīgu un apriņģu praksi
- Pieaug vietēji ražotas ilgtspējīgas pārtikas piedāvājums
- Zinoši un izglītoti aktīvisti par iespējām iesaistīties
- Zinoši un izglītoti lēmumpieņēmēji par iespējām veicināt ilgtspējīgas pārtikas lietošanu vietējā līmenī
- Mācību saturs par bioloģisko lauksaimniecību visos līmeņos (profesionālā, augstākā izglītība)

SADARBĪBA

- Spēcīgāki sadarbības tīkli un partnerības
- Uzlabota ilgtspējīgas pārtikas iniciatīvu koordinācija
- Aktīvistiem ir iespēja iesaistīties ilgtspējīgas pārtikas iniciatīvās/interesu pārstāvniecībā reģionālā un nacionālā līmenī
- Lēmumpieņēmējam ir skaidrs sadarbības ietvars reģionālā līmenī (bioreģions)
- Skaidrs plāns ilgtspējīgas pārtikas veicināšanai reģionālā līmenī
- Ražotāju sadarbības risinājumi

2

MAZĀK ŠĶĒRŠĻU ILGTSPĒJĪGAS PĀRTIKAS RAŽOŠANAI UN IZPLATĪŠANAI

- Skaidra un stabila normatīvā vide
- Lielāka iesaistīto pušu līdzdalība ilgtspējīgā praksē
- Ražotājam pieejams atbalsts ilgtspējīgas pārtikas saražošanai un realizācijai vietējā un reģionālā līmenī
- Ražotājam labvēlīgi nosacījumi (skaidri, vienkārši izpildāmi, izdevīgi), lai saražotu un realizētu ilgtspējīgu pārtiku vietējā līmenī
- Reģionālā un nacionālā līmenī tiek īstenotas ilgtspējīgas pārtikas iniciatīvas/interesu pārstāvniecības kampaņas
- Lēmumpieņēmējam iespējas veicināt ilgtspējīgas pārtikas pieejamību (atbalsta instrumenti)

3

KONKURĒTSPĒJA

- Uzlabota tirgus pieejamība vietējiem pārtikas ražotājiem
- Uzlabota atbilstība zaļā kursa prasībām ilgtspējīgas pārtikas ražošanā
- Zinošs un izglītots ražotājs par iespējām realizēt vietēji ražotu pārtiku
- Augstas pievienotās vērtības ilgtspējīgas pārtikas produktu piedāvājums (pārtikas inovācijas, nišas produkti)

4

ATPAZĪSTAMĪBA UN PIEEJAMĪBA

- Viegli pieejama informācija par vietējās pārtikas piedāvājumu un pieprasījumu visiem iesaistītajiem
- Patērētājam vietējā pārtika ir viegli un ērti pieejama
- Patērētājam ir viegli pieejama informācija par produktu izcelsmi un ražošanas procesu atbilstību zaļā kursa principiem
- Uzlabota atbilstība zaļā kursa prasībām ilgtspējīgas pārtikas ražošanā
- Attīstīta un regulāra vietējo tirdziņu kustība
- Attīstītas vietējās piegāžu ķēdes

5

Stratēģiskie virzieni

1. Zināšanas un izpratne

Situācijas izpēte norāda uz to, ka visām mērķgrupām ir nepietiekamas zināšanas un izpratne par ilgtspējīgu pārtiku un tās priekšrocībām. Patērētājiem trūkst izpratnes par vietējas un bioloģiskas pārtikas priekšrocībām, kas izpaužas to patēriņa paradumos. Pārtikas ražotājiem un tirgotājiem pietrūkst praktisku zināšanu un materiālu par ilgtspējīgām pārtikas ražošanas metodēm un tehnoloģijām, ilgtspējīgas pārtikas priekšrocībām un ienesīgumu. Aktīvistiem būtu jāattīsta viņu spējas un zināšanas par to, kā labāk un efektīvāk sadarboties savā starpā un ar dažādām iesaistītajām pusēm, lai atbalstītu ilgtspējīgu pārtikas kustību un paplašinātu savu darbību ietekmi. Lēmumu pieņēmējiem pietrūkst praktisku zināšanu par aprites ekonomikas principiem, vietējo pārtikas produktu publisko iepirkumu iespējām un ilgtspējīgas pārtikas politikas veidošanu.

Stratēģiskā virziena mērķis ir uzlabot visu iesaistīto grupu zināšanas un izpratni par ilgtspējīgas pārtikas nozīmīgumu, lai veicinātu paradumu maiņu par labu ilgtspējīgas pārtikas patēriņam.

Ieteicamie pasākumi

Patērētājiem: Izglītojošas kampaņas, darbsemināri un apmācības, kas veicina izpratni par vietējo ilgtspējīgo pārtiku, piemēram, izmantojot sociālos medijus un sabiedriskus pasākumus.

Ražotājiem un tirgotājiem: Praktiskas apmācības par ilgtspējīgu pārtiku, aprites ekonomiku, bioloģisko lauksaimniecību un ilgtspējīgām lauksaimniecības metodēm. Ārvalstu lektoru piesaiste specifiskās jomās.

Aktīvistiem: Iespēju uzlabošana dalībai tīklos un grupās, kas aizstāv ilgtspējīgu pārtiku, interešu pārstāvniecības stratēģijas un to īstenošana.

Lēmumu pieņēmējiem: Apmācības par zaļā kursa principiem, vietējo produktu iepirkumiem un ilgtspējīgas pārtikas politikas iespējām, īpaši sabiedriskajās iestādēs, piemēram, skolās un slimnīcās.

Vēlamie iznākumi

- Pieaug patērētāju pieprasījums pēc ilgtspējīgas pārtikas
- Uzlabota ražotāju izpratne par ilgtspējīgu un aprītīgu praksi
- Pieaug vietēji ražotas ilgtspējīgas pārtikas piedāvājums
- Zinoši un izglītoti aktīvisti par iespējām iesaistīties
- Zinoši un izglītoti lēmumpieņēmēji par iespējām veicināt ilgtspējīgas pārtikas lietošanu vietējā līmenī
- Mācību saturs par bioloģisko lauksaimniecību visos līmeņos (profesionālā, augstākā izglītība)

Iespējamo aktivitāšu piemēri:

- Informatīvās kampaņas
- Izglītojošu materiālu izstrāde
- Semināri un apmācības, vieslekcijas

Ko es darīšu, lai sasniegtu šo mērķi?

A large dashed rectangular box with a dotted grid pattern, intended for writing a plan to achieve the goal.

2. Sadarbība

Esošās situācijas izpēte norāda, ka Vidzemē jau šobrīd daudzās kopienās iedzīvotāji ir pašorganizējušies tiešās pirkšanas pulciņos, lai atvieglotu vietējās pārtikas iegādi no ražotājiem. Šādas iniciatīvas lielākoties ir lokālas un aptver šauru interesentu loku. Trūkst efektīvas sadarbības starp maziem un vidējiem ražotājiem, kas ļautu tiem, piemēram, apvienoties un piegādāt lielākus apjomus tirdzniecības tīkliem un ķēdēm, piedalīties publiskos iepirkumos, lai spētu kopīgi nodrošināt visu pieprasīto pārtikas klāstu, vai apvienot spēkus, lai attīstītu savas zināšanas un prasmes. Trūkst vienotas stratēģijas un ciešas sadarbības starp publiskā un privātā sektora dalībniekiem, kas ļautu aktīvāk veidot vietējās pārtikas sadarbības tīklus, kas aptvertu reģionālos un nacionālos līmeņus, lai mazinātu šķēršļus un attīstītu kopīgus mērķus, piemēram, veicinot vietējās pārtikas iegādi publiskajos iepirkumos. Jau esošajām sadarbības iniciatīvām, kā piemēram, Vidzemes Pārtikas un bioekonomikas klasterim un Bioreģiona iniciatīvai ir nepieciešams stiprināt savu kapacitāti un koordināciju ilgtspējīgu risinājumu attīstībai.

Stratēģiskā virziena mērķis ir veicināt sadarbību starp iesaistītajām pusēm, lai uzlabotu vietējās pārtikas sistēmu.

Ieteicamie pasākumi

Dažādu ieinteresēto pušu sadarbības platformu veidošana, sadarbības stiprināšana un uzturēšana.

Veidot vietējās pārtikas tīklus, lai vienotu pārtikas ražotājus, tirgotājus un aktīvistus, veicinot regulāru sadarbību.

Bioreģiona iniciatīvas stiprināšana kā sadarbības platforma, kas kalpo kā resursu centrs un koordinācijas mehānisms ilgtspējīgām pārtikas iniciatīvām.

Sadarbības veicināšana starp pārtikas ražotājiem, pārstrādātājiem un pētniekiem.

Vēlamie iznākumi

- Spēcīgāki sadarbības tīkli un partnerības
- Uzlabota ilgtspējīgas pārtikas iniciatīvu koordinācija
- Aktīvistiem ir iespēja iesaistīties ilgtspējīgas pārtikas iniciatīvās/interesu pārstāvniecībā reģionālā un nacionālā līmenī
- Lēmumpieņemējam ir skaidrs sadarbības ietvars reģionālā līmenī (bioreģions)
- Skaidrs plāns ilgtspējīgas pārtikas veicināšanai reģionālā līmenī
- Ražotāju sadarbības risinājumi

Iespējamo aktivitāšu piemēri

- Pārtikas sistēmas procesu pārvaldības un koordinācijas stiprināšana (koordinators)
- Veicināt regulāras ieinteresēto pušu sanāksmes
- Atbalstīt Bioreģiona iniciatīvu kā koordinācijas platformu
- Stiprināt Vidzemes Pārtikas un bioekonomikas klasteri
- Slow food tīkla veicināšana (Straupe)
- Atbalsts dalītās infrastruktūras (sharing economy) risinājumiem (t.sk. kopīgās pārtikas noliktavas (hubs))
- Kooperācijas, stratēģisko alianšu u.c. sadarbības risinājumu veicināšana

Ko es darīšu, lai sasniegtu šo mērķi?

A large dashed rectangular box with rounded corners, containing a grid of small dots, intended for writing a response to the question 'Ko es darīšu, lai sasniegtu šo mērķi?'.

3. Mazāk šķēršļu ilgtspējīgas pārtikas ražošanai un izplatīšanai

Sākotnējās izpētes rezultāti norāda uz dažādiem normatīviem šķēršļiem, ar kuriem saskaras gan pārtikas ražotāji, pārstrādātāji un tirgotāji, gan lēmumu pieņēmēji, kas vēlas veicināt vietējās pārtikas produktu plašāku lietojumu. Kopumā pietrūkst skaidras un stabilas normatīvās vides, kas veicinātu vietējās pārtikas ražošanu un tirdzniecību, piemēram, paredzot stabilas subsīdijas, kas ir pieejamas īpaši vietējās un bioloģiskās pārtikas ražotājiem. Esošais regulējums neveicina to, lai ražotāji būtu ieinteresēti ražot un realizēt ilgtspējīgu pārtiku vietējā līmenī. Arī lēmumu pieņēmējiem nākas saskarties ar papildu grūtībām, lai panāktu vietējās pārtikas iegādi, piemēram, skolu vai pašvaldības iestāžu ēdināšanas iepirkumos.

Stratēģiskā virziena mērķis ir nodrošināt vienotu un skaidru sistēmu ilgtspējīgas pārtikas attīstībai.

Ieteicamie pasākumi

Interesu pārstāvniecība labvēlīgākas nacionālās politikas izstrādei.

Interesu pārstāvniecība ilgtspējīgas pārtikas ražošanu un iegādi veicinošu atbalsta instrumentu ieviešanai.

Pārskatīt publiskā iepirkuma noteikumus, lai izglītības iestādēs, aprūpes centros un tml. būtu pieejama vietēja pārtika.

Vēlamie iznākumi

- Skaidra un stabila normatīvā vide
- Lielāka iesaistīto pušu līdzdalība ilgtspējīgā praksē
- Ražotājam ir pieejams atbalsts ilgtspējīgas pārtikas saražošanai un realizācijai vietējā un reģionālā līmenī
- Ražotājam ir labvēlīgi nosacījumi (skaidri, vienkārši izpildāmi, izdevīgi), lai saražotu un realizētu ilgtspējīgu pārtiku vietējā līmenī
- Reģionālā un nacionālā līmenī tiek īstenotas ilgtspējīgas pārtikas iniciatīvas/interesu pārstāvniecības kampaņas
- Lēmumpieņēmējam ir iespējas veicināt ilgtspējīgas pārtikas pieejamību (atbalsta instrumenti)

Iespējamo aktivitāšu piemēri

- Veicināt politikas dokumentu izstrādi
- Vienkāršot administratīvos procesus un noteikumus ilgtspējīgas pārtikas ražotājiem
- Nodrošināt apmācības un materiālus par vietējo pārtikas produktu publisko iepirkumu
- Ilgtspējīgas pārtikas iniciatīvas/interesu pārstāvniecības kampaņas (advocacy)

Ko es darīšu, lai sasniegtu šo mērķi?

A large dashed rectangular box with a dotted grid pattern inside, intended for writing a response to the question 'Ko es darīšu, lai sasniegtu šo mērķi?'.

4. Konkurētspēja

Sākotnējās izpētes rezultāti norāda uz dažādiem šķēršļiem, ar kuriem saskaras pārtikas ražotāji, pārstrādātāji un tirgotāji, kas vēlas, lai to produkti būtu ilgtspējīgi un konkurētspējīgi. Mazajiem uzņēmumiem un mājražotājiem, kas specializējas bioloģiskās pārtikas audzēšanā, trūkst specifisku atbalsta instrumentu. Mazie un vidējie uzņēmumi norāda uz atbalsta sistēmas sadrumstalotību un administratīvo slogu. Eksportējošie pārtikas ražotāji savukārt saskaras ar lielo pārtikas tirgotāju ķēžu un izplatīšanas tīklu prasībām pēc atbilstības zaļā kursa prasībām un atbilstošas sertifikācijas, kas apliecinātu to, ka produkti saražoti, radot iespējami mazāku ietekmi uz vidi. Ražotājiem trūkst atbalsta CO2 emisiju samazināšanai ražošanas procesos, ar CO2 emisiju samazināšanu saistītās investīcijas un kapacitātes stiprināšana.

Stratēģiskā virziena mērķis ir stiprināt vietējo pārtikas ražotāju konkurētspēju, palielinot pārtikas atbilstību ilgtspējīgas pārtikas prasībām.

Ieteicamie pasākumi

Nodrošināt atbalsta mehānismus, kas palīdz vietējiem ražotājiem vieglāk piekļūt tirgum.

Atbalsta mehānismu izveide, kas paredz investīcijas un cita veida atbalstu pārtikas ražotājiem, lai tie nodrošinātu atbilstību zaļā kursa prasībām un digitalizācijas mērķiem.

Atbalsta mehānismu izveide un pilnveidošana bioloģiskās pārtikas ražotājiem un pārdevējiem.

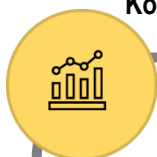
Vēlamie iznākumi

- Uzlabota tirgus pieejamība vietējiem pārtikas ražotājiem
- Uzlabota atbilstība zaļā kursa prasībām ilgtspējīgas pārtikas ražošanā
- Zinošs un izglītots ražotājs par iespējām realizēt vietēji ražotu pārtiku
- Augstas pievienotās vērtības ilgtspējīgas pārtikas produktu piedāvājums (pārtikas inovācijas, nišas produkti)

Iespējamo aktivitāšu piemēri

- Ieviest mērķtiecīgas atbalsta shēmas (t.sk. atbalsta maksājumu sasaiste ar saražotās un pārdotās bioloģiskās produkcijas daudzumu)
- Mērķētas interešu pārstāvniecības kampaņas (advocacy)
- Atbalsts pārtikas inovācijām

Ko es darīšu, lai sasniegtu šo mērķi?

A large dashed rectangular box with rounded corners, intended for writing a response to the question 'Ko es darīšu, lai sasniegtu šo mērķi?'.

5. Vidzemes pārtikas atpazīstamība un pieejamība

Vidzemes reģionā nav vienviet apkopotas informācijas un sadarbības tīkla, kas savienotu vietējos ražotājus (lauksaimniecības produktu audzētājus, mazos ražotājus u.c.) un patērētājus (privātpersonas, ēdinātājus u.c.). Vietējā pārtika nav viegli pieejama. Informācija par pārtikas izcelsmi un tās ražošanas procesa ilgtspējīgumu ir grūti atrodamā un pieejama. Lai palielinātu Vidzemes ilgtspējīgas pārtikas atpazīstamību un padarītu to viegli pieejamu gan vietējiem iedzīvotājiem, gan tūristiem, nepieciešama efektīva informācijas un zināšanu apmaiņa starp ražotājiem, ēdināšanas pakalpojumu sniedzējiem un patērētājiem. Vietējai pārtikai un informācijai par tās izcelsmi un atbilstību zaļā kursa principiem jābūt viegli pieejamai ikvienam.

Stratēģiskā virziena mērķis ir palielināt Vidzemes ilgtspējīgas pārtikas atpazīstamību un padarīt to viegli pieejamu vietējiem iedzīvotājiem, tūristiem, ēdinātājiem gan no privātā, gan valsts sektora.

Ieteicamie pasākumi

Izveidot sadarbības platformu, kas veicina komunikāciju un informācijas apriti par produktu un vietējās pārtikas piedāvājumu, pieprasījumu un sadarbības iespējām. Šādu platformu izmantotu uzņēmumi, kas audzē produkciju, (mazie) ražotāji, tirgotāji, ēdinātāji, privātie patērētāji, pašvaldības u.c.

Vietējo tirdziņu kustības stimulēšana, nodrošinot iespējas vietējiem ražotājiem tiešā veidā sasniegt patērētājus.

Tūrisma aktivitātes ar uzsvaru uz vietējās pārtikas piedāvājumu, kas ietver ekskursijas vietējās saimniecībās, degustācijas un kulinārijas pasākumus u.c.

Zaļā kursa principu uzsvēršana, veicinot vietējo pārtikas produktu marķējumu, kas atklāj atbilstību zaļā kursa standartiem, uzsverot mazo oglekļa pēdu un ilgtspējīgu ražošanas principu ievērošanu.

Vēlamie iznākumi

- Viegli pieejama informācija par vietējās pārtikas piedāvājumu un pieprasījumu visiem iesaistītajiem
- Patērētājam vietējā pārtika ir viegli un ērti pieejama
- Patērētājam ir viegli pieejama informācija par produktu izcelsmi un ražošanas procesa atbilstību zaļā kursa principiem
- Uzlabota atbilstība zaļā kursa prasībām ilgtspējīgas pārtikas ražošanā
- Attīstīta un regulāra vietējo tirdziņu kustība
- Attīstītas vietējās piegāžu ķēdes

Iespējamo aktivitāšu piemēri

- Attīstīt Vidzemes bioreģiona pārtikas produktu atpazīstamību
- Izveidot digitālu platformu informācijas apmaiņai par Vidzemes ilgtspējīgas pārtikas piedāvājumu, pieprasījumu un tīklošanās pasākumu norisēm
- Veicināt vietējos pārtikas tirgus

Ko es darīšu, lai sasniegtu šo mērķi?

A large dashed rectangular box with a dotted grid pattern inside, intended for writing a response to the goal.

Ieviešana un uzraudzība

Stratēģiskajām vadlīnijām ir ieteikuma raksturs. To īstenošanas vadība un uzraudzība jāveido pēc sadarbības platformas modeļa, kur nav vienas noteiktas par stratēģisko vadlīniju vadību un uzraudzību atbildīgas struktūras, bet šo uzdevumu pilda platforma kopumā, vienlīdz aktīvi iesaistoties dažādiem tās dalībniekiem.

Procesa koordināciju atbilstoši savai kompetencei uzņemsies Vidzemes plānošanas reģions, kura pienākumi ir ar noteiktu regularitāti sasaukt platformas dalībniekus kopīgu ideju apmaiņai, kā arī Stratēģisko vadlīniju īstenošanas uzraudzībai.

Platformas darbā iesaistītās puses (ēdināšanas uzņēmumi, mazumtirdzniecības uzņēmumi, pašvaldības u.c.) var uzņemties iniciatīvu vadīt kādu darbības virzienu vai pasākumu. Šāds uz sadarbību balstīts vadības modelis ir nepieciešams, jo tas palīdz nodrošināt, ka katrs tīkla dalībnieks ir motivēts piedalīties un sniegt ieguldījumu pasākumu īstenošanā. VPR uzdevums ir nodrošināt, lai tīkla darbības būtu labi koordinētas.

Sadarbības tīkls ir neformāls un atvērts, un tā dalībnieki ir Stratēģisko vadlīniju procesā iesaistītās puses, tostarp:

- mazie ražotāji, lauksaimnieki
- pārtikas rūpniecības uzņēmumi
- ēdināšanas uzņēmumi
- tūrisma un pārtikas tīkli
- pasākumu organizatori
- Vidzemes reģiona pašvaldības
- Izglītības un pētniecības iestādes
- Valsts institūcijas
- Atbalsta struktūras un finanšu instrumentu pārvaldības organizācijas
- Mazumtirdzniecības ķēžu pārstāvji
- Nevalstiskās organizācijas un interesentu grupas
- Vietējās rīcības grupas.

Sadarbības tīkla dalībnieki kopīgi vai individuāli identificēs un piesaistīs nepieciešamos resursus, izmantojot ES fondu atbalstu, nacionālās finansējuma programmas un privātos partnerus, lai īstenotu Stratēģisko vadlīniju pasākumu īstenošanu.

Stratēģisko vadlīniju īstenošanas uzraudzība tiks nodrošināta atbilstoši kopējiem Vidzemes plānošanas reģiona attīstības plānošanas dokumentos noteiktajiem principiem un kārtībai, balstoties uz Attīstības programmas 2022.–2027. gadam noteiktajiem mērķiem un prioritātēm. Uzraudzības procesā ieteicama sabiedrības un ieinteresēto pušu iesaiste, rīkojot aptaujas un tikšanās ar vietējām kopienām, pārtikas ražotājiem un citiem interesentiem, lai iegūtu atgriezenisko saiti par Stratēģisko vadlīniju īstenošanu un ietekmi.

Pielikums

Vidzemes reģiona ilgtspējīgas pārtikas sistēma.

Esošās situācijas raksturojums 2024.

levads

Ir būtiski, lai mūsu patēriņā arvien lielāku lomu ieņemtu vietējie pārtikas produkti. Tas ne tikai nodrošina vietējo pārtikas audzētāju un ražotāju, kā arī pārstrādātāju ilgtspējīgu darbību un attīstību, bet arī veicina reģiona izaugsmi. Vietējie pārtikas produkti sniedz iedzīvotājiem piekļuvi ilgtspējīgai un kvalitatīvai pārtikai, ko viņi var atļauties patērēt.

Ilgspējīgas pārtikas ražošanas vide pozitīvi ietekmē ekonomisko attīstību un veicina naudas apriti konkrētajā teritorijā. Tiešos ieguvumus pārtikas ražošanas nozarē var novērtēt skaitliski, analizējot datus par iedzīvotāju ienākuma nodokli (IIN), nodarbināto skaitu uzņēmumos un pašvaldībā iemaksājamo nodokļu apjomu.

Turklāt vietējās pārtikas produktu iegāde gan privātajā, gan publiskajā sektorā nodrošina multiplikatīvo jeb pavairojošo efektu. Tas nozīmē, ka pārtikas iegādei izlietotā nauda cirkulē vietējā ekonomikā, atgriežoties vietējo uzņēmumu un pašvaldības budžetā. Šāda pieeja ne tikai stiprina vietējo ekonomiku, bet arī veicina sociālo un vides ilgtspēju, kas ir būtiski faktori reģionālās attīstības kontekstā. Tādējādi vietējo pārtikas produktu patēriņš ir ne tikai individuāls, bet arī kolektīvs ieguldījums nākotnes ilgtspējā.

Diskutējot par pārtikas sistēmām, bieži tiek uzsvērtā globalizācijas radītā tendence veidot monopolu lauksaimniecības un pārtikas ražošanas nozarēs. Šī parādība var novest pie negodīgām tirdzniecības praksēm un ierobežot vietējo ražotāju, piemēram, zemnieku un pārstrādātāju izdzīvošanas iespējas. Globalizācija pārtikas ražošanā rada gan fizisku, gan psiholoģisku atsvešinātību starp lauksaimniekiem un patērētājiem, kā arī veicina tradīciju, prasmju un kultūras zināšanu izzušanu. Globālās pārtikas piegādes ķēdes ir garas un sarežģītas, un bieži vien gala patērētājiem nav skaidras izpratnes par to, kurš ir viņu patērētā produkta ražotājs un kāda ir tā izcelsme.

Pretstatā globalizācijas tendencēm, termini "vietējā pārtika", "vietējā pārtikas sistēma" un "lokalizācija" tiek izmantoti, lai apzīmētu pārtiku, kas ražota salīdzinoši tuvu patērētājam. Tomēr ir svarīgi atzīmēt, ka "vietējo pārtiku" nevar automātiski uzskatīt par "ilgtspējīgu pārtiku", jo tā ne vienmēr garantē mazāko oglekļa pēdu. Ilgtspējīga pārtikas sistēma ir iespējama tikai tad, ja tā samazina negatīvo ietekmi uz cilvēku, sociālajām sistēmām un vidi.

Pārtikas un lauksaimniecības organizācija (FAO)¹ definē veselīgu un ilgtspējīgu pārtiku kā tādu, kam ir "maza ietekme uz vidi, un kas veicina pārtikas un uztura drošību un veselīgu dzīvi pašreiz un nākamajām paaudzēm. Ilgtspējīga pārtika ir aizsargājoša un cieņpilna attiecībā uz bioloģisko daudzveidību un ekosistēmām, kulturāli pieņemama, pieejama, ekonomiski taisnīga, uztura ziņā pietiekama, droša un veselīga, vienlaikus optimizējot dabas un cilvēku resursus".

Latvijas pētnieki ilgtspējīgu pārtikas sistēmu definē kā pārtikas aprites organizēšanas veidu, kas paredz nodrošināt sabiedrību ar veselīgu pārtiku, vienlaikus tiecoties uz neitrālu vai pozitīvu pārtikas aprites ietekmi uz vidi un ekonomiskiem un sociāliem raksturlielumiem (Grīviņš u.c., 2021²).

Ilgspējīgas pārtikas sistēmas pamatā ir nepieciešamība nodrošināt pārtikas pieejamību, kvalitāti un drošību, vienlaikus samazinot negatīvo ietekmi uz vidi un veicinot vietējo kopienu attīstību (Pilvere & Kaufmane, 2021³). Ilgtspējīgas pārtikas sistēmas veidošana prasa integrētu pieeju, kas ietver vietējo pārtikas ķēžu stiprināšanu un resursu efektīvu izmantošanu (Priževite, 2023⁴).

---

¹ FAO, Ilgtspējīga pārtikas sistēma,

<https://www.fao.org/in-action/territorios-inteligentes/componentes/produccionagricola/contexto-general/en/>

² Grīviņš, M., Cīrule, L., Ādamsone-Fiskoviča, A., Kīlis, E., Skudra, M.S., Šūmane, S., Tisenkopfs, T. (2021). Kā sadarībā veicināt ilgtspējīgu reģionālo pārtikas sistēmu? Baltic Studies Centre.

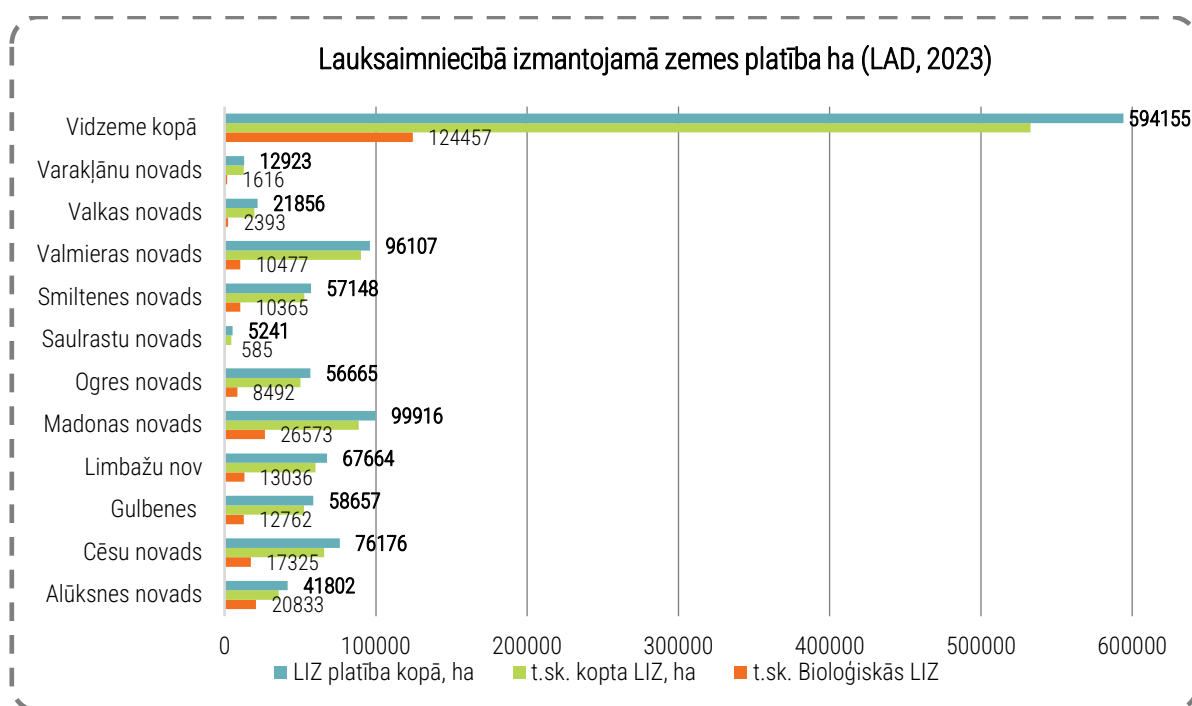
³ Pilvere, I. and Kaufmane, E. (2021). Vietējās pārtikas ķēdes un to noturības stiprināšana krīzes un pēckrīzes situācijā latvijā., 227-253. <https://doi.org/10.22364/ltpcii.11>

⁴ Priževite, L. (2023). Export of local foodstuffs of latvian small and medium-sized enterprises. Individual Society State Proceedings of the International Student and Teacher Scientific and Practical Conference, 65-71. <https://doi.org/10.17770/iss2021.6927>

Pārtikas sistēmas raksturojums Vidzemes reģionā

Zemes resursi un to izmantošana

Pārtikas ražošana ir tieši saistīta ar zemes resursu pieejamību un to izmantošanas efektivitāti. Vidzemes reģions tradicionāli tiek uzskatīts par vienu no ainaviskākajām Latvijas teritorijām daudzveidīgā un ainaviski pievilcīgā reljefa dēļ. Tomēr pieejamie zemes resursi, kā arī augsnes auglība sniedz iespēju nodrošināt arī sekmīgu lauksaimniecisko darbību un pārtikas ražošanu reģionā. Saskaņā ar Valsts zemes dienesta (VZD) augšņu kartēšanas un zemes vērtēšanas kartogrāfiskajiem materiāliem (1.att.) redzams, ka Vidzemes reģionā dominē IV un V augsnes kvalitātes grupa.

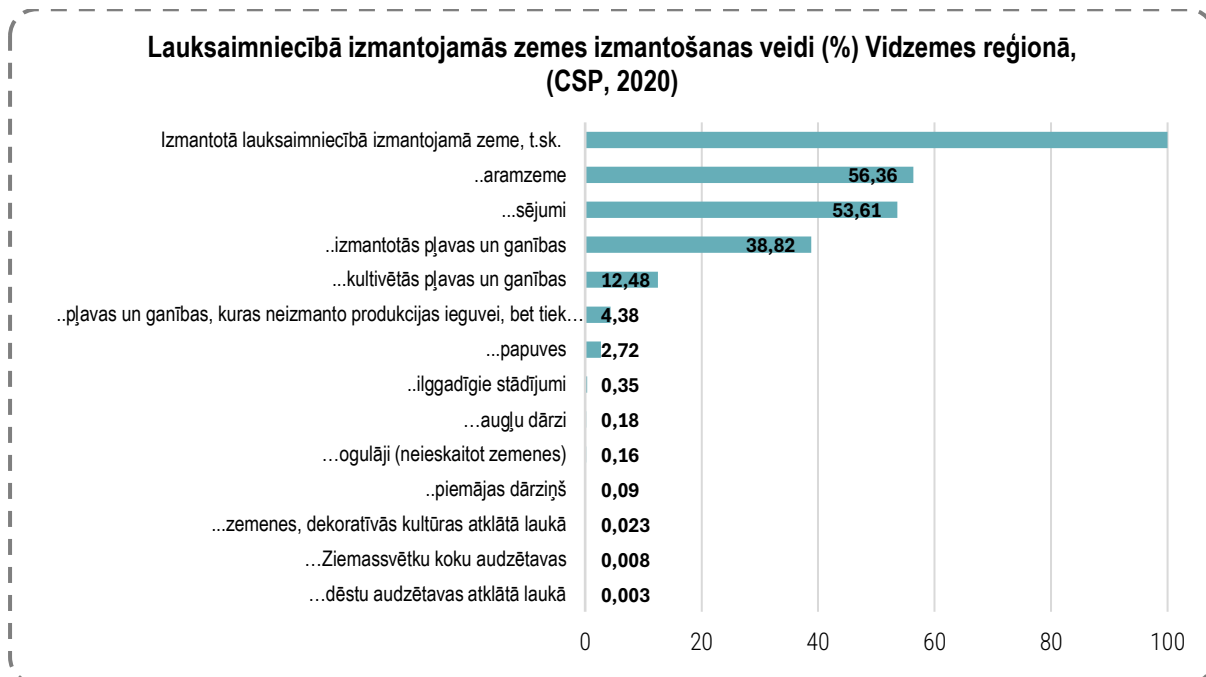

1.attēls. Lauksaimniecībā izmantojamā zemes platība ha (LAD, 2023)

Kā redzams, tad Vidzemes reģiona novados Lauksaimniecībā izmantojamā zeme (LIZ) tiek intensīvi izmantota, tomēr vidēji 10% no kopējās LIZ platības netiek apsaimniekoti, kas liek domāt par šīs zemes platību potenciālu pārtikas ražošanā.

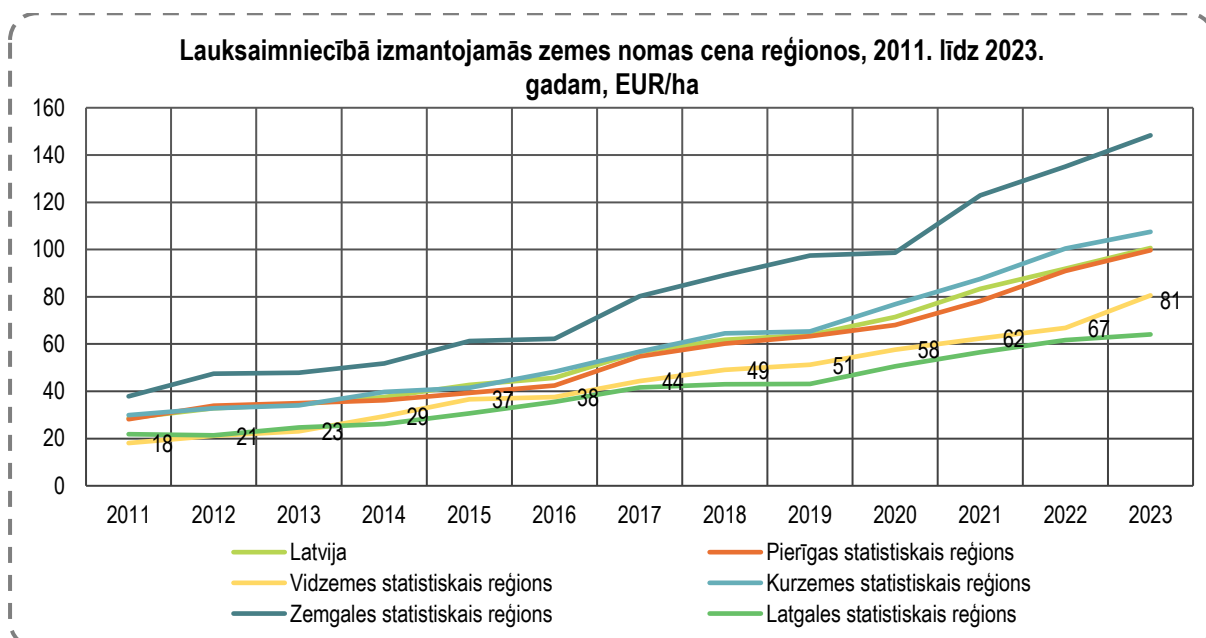
Kā izriet no Lauku atbalsta dienesta (LAD) kārtējiem apsekojumiem, 2023. gadā visefektīvāk lauksaimniecības zeme tiek apsaimniekota Varakļānu novadā, kur tikai 2% no kopējās lauksaimniecības zemes jeb 209 ha LIZ ir palikuši neapkopti vai neapsaimniekoti. Savukārt lielākās neapsaimniekotās lauksaimniecības zemes teritorijas ir Madonas novadā (11 tūkst. ha jeb 11%), Cēsu novadā (10 tūkst. ha jeb 14%) un Alūksnes novadā (6 tūkst. ha jeb 14% no novadā pieejamās lauksaimniecības zemes). Jāpiebilst, ka liela daļa no neapkoptajām lauksaimniecības zemēm atrodas tiešā ceļu tuvumā vai arī pieguļ jau apstrādātajām lauksaimniecības zemes platībām. Izvērtējot pēc kadastrs.lv informācijas par lauksaimniecībā izmantojamās zemes kvalitāti tieši neapkoptajās lauksaimniecības zemēs, tā lielākajā daļā gadījumu (~70-85% no platības attiecīgajā pašvaldībā) atbilst vidējai zemes kvalitātes grupai šajā reģionā, respektīvi IV-V kvalitātes grupā (no 31-50 ballēm). Tas norāda uz lauksaimniecības produktu ražošanas pieauguma potenciālu.

Zemes izmantošanas veidi stingri norāda uz laukkopību kā Vidzemes reģiona lauksaimnieku specializāciju. Vienlaikus ir jānorāda, ka reģionā visai ievērojamā platībā tiek audzēti augļi un ogas (2.att.).

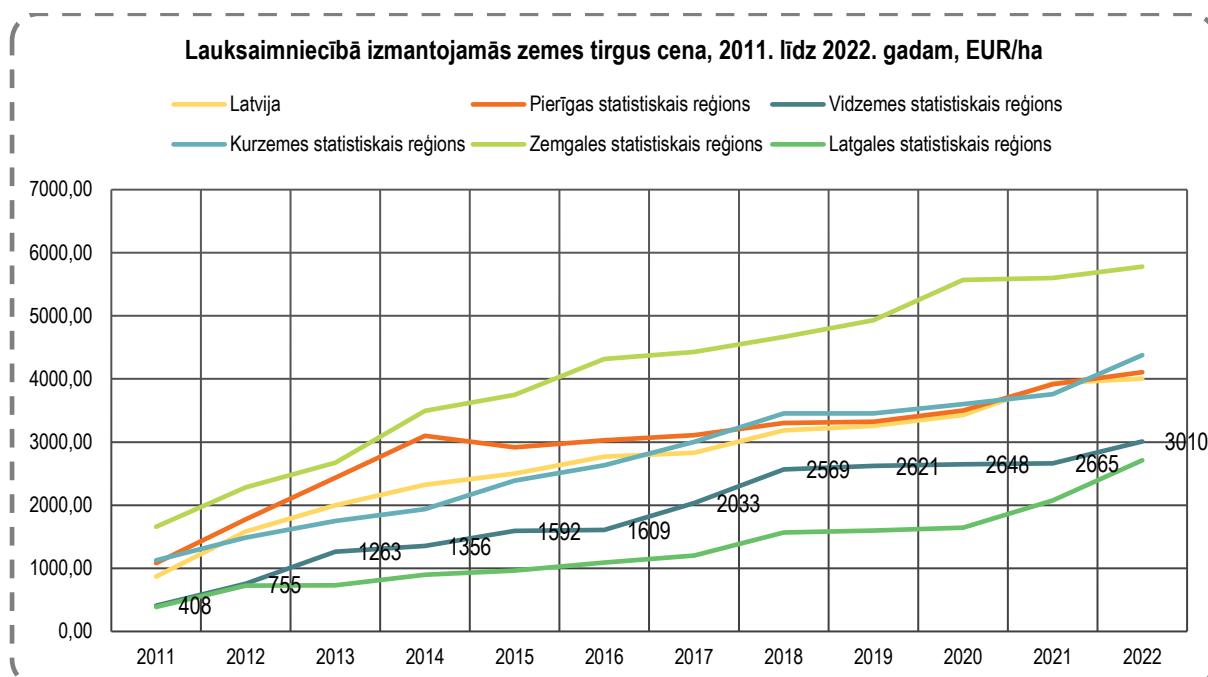
2.attēls. Lauksaimniecībā izmantojamās zemes izmantošanas veidi (%) Vidzemes reģionā, (CSP, 2020)
CSP Lauksaimniecības skaitīšanas dati, 2020. gads, atjaunināts 13.04.2022.

Primārajās nozarēs pārtikas ražošanu lielā mērā ietekmē ne tikai zemes resursu faktiskā pieejamība, bet arī izmaksas, kas saistās ar zemes nomu vai iegādi.

3.attēls. Lauksaimniecībā izmantojamās zemes nomas cena reģionos, 2011. līdz 2023. gadam, EUR/ha, pieejams: [Lauksaimniecībā izmantojamās zemes nomas cena reģionos \(eiro par ha, bez PVN\)](#)

Lai gan Latvijā lauksaimniecībā izmantojamās zemes nomas maksa aug ik gadu, tomēr cenas ir ļoti atšķirīgas, ko nosaka zemju īpašnieki. Zemes nomas izmaksas pēdējo 10 gadu laikā ir gandrīz trīskāršājušās. Vislielākais nomas cenas pieaugums ir redzams Vidzemē, kur zemes nomas maksa ir pieaugusi 4.5 reizes (3.att.).

4.attēls. Lauksaimniecībā izmantojamās zemes tirgus cena, 2011. līdz 2022. gadam, EUR/ha

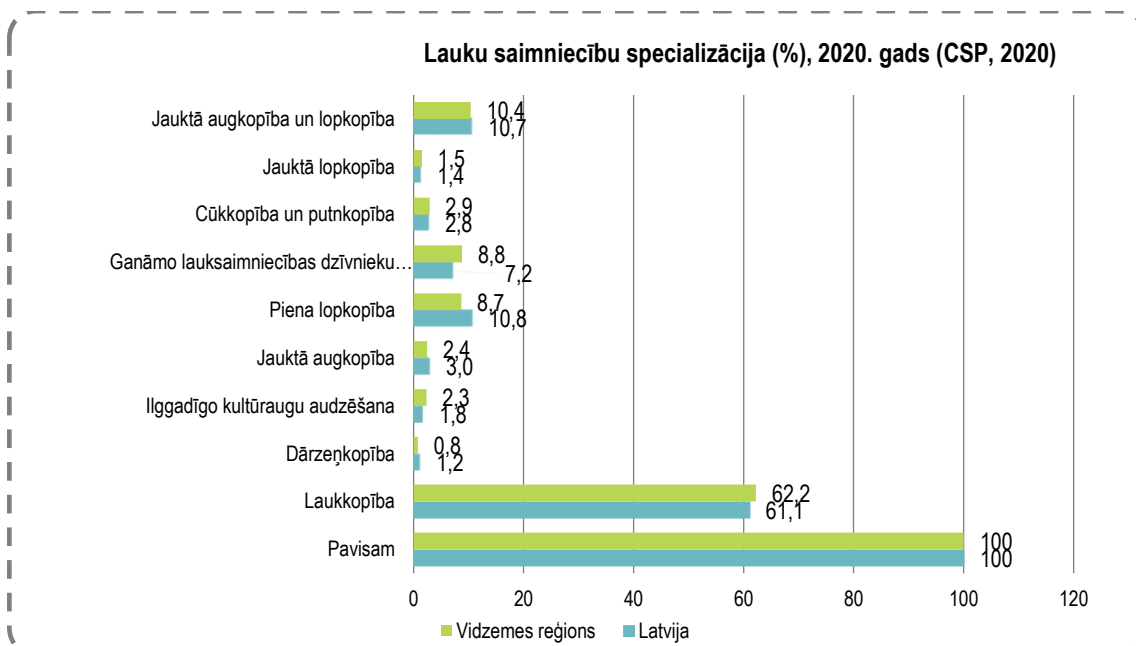
Latvijā zemes tirgus cena var krasi atšķirties viena novada ietvaros. Lielā mērā to nosaka pieejamie zemes resursi un zemes auglība. Līdzīgi kā zemes nomas maksa arī pirkšanas cena pēdējo 10 gadu laikā ir ievērojami palielinājusies (4.att.). Zemes cenas pieaugums ir vērojams arī Vidzemes reģionā, lai gan cenas ir vidēji uz pusi zemākas kā tas ir Zemgalē.

Apkopojot iepriekš minēto, var apgalvot, ka Vidzemes reģiona zemākas zemes nomas maksa, zemes tirgus cena un joprojām neizmantotā lauksaimniecībā izmantojamās zemes platība 61 tūkstoša ha platībā var būt kā priekšrocība un potenciāls pārtikas ražošanai reģionā.

Lauksaimnieciskā ražošana

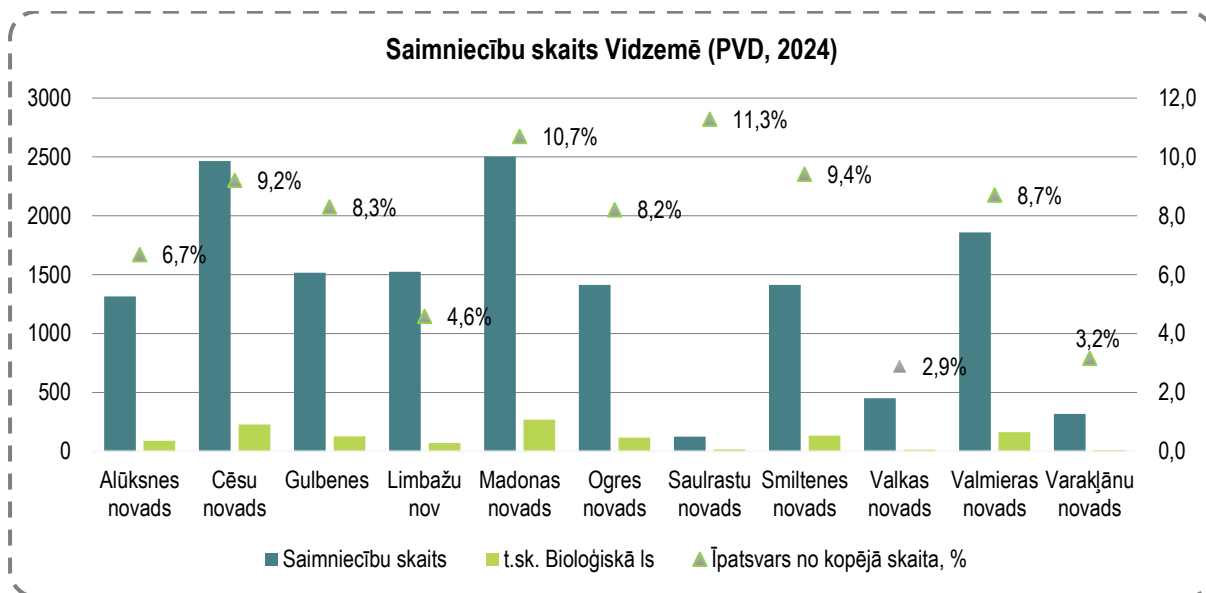
Kā rāda CSP 2020. gadā veiktie lauksaimniecības skaitīšanas rezultāti (5.att.), Latvijā kopumā saimniecību specializācijā dominē laukkopība (61.1%), piena lopkopība (10.8%) un jauktas specializācijas augkopībā un lopkopībā (10.7%) saimniecības.

Līdzīga tendence ir vērojama arī Vidzemes reģionā, kur dominējošā nozare ir laukkopība – vairāk kā 62% saimniecību specializācija. Starp pārējām minamas ganāmo lauksaimniecības dzīvnieku (8.8%), jauktas specializācijas augkopībā un lopkopībā (10.4%) un piena lopkopības (8.7%) saimniecības.

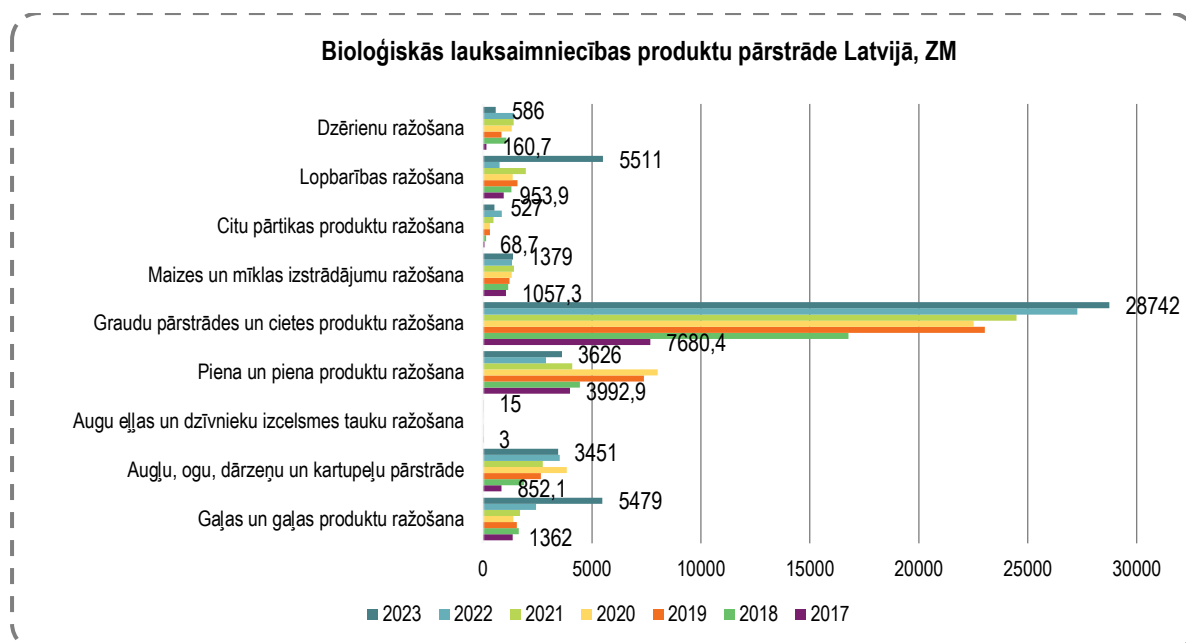
5.attēls. Lauku saimniecību specializācija (%), 2020. gads. (CSP, 2020)
CSP Lauksaimniecības skaitīšanas dati, 2020. gads, atjaunināts 13.04.2022.

Vidzemes plānošanas reģionā 2024. gada sākumā CSP datubāzē ir uzskaitītas 14 904 saimniecības, kas nodarbojas ar lauksaimniecības produktu ražošanu (6.att.). Savukārt PVD reģistrā ir reģistrēti vien 1227 bioloģiskās lauksaimniecības uzņēmumi jeb 8.23% no kopējā saimniecību skaita, kas norāda uz nelielu skaitu no bioloģiskajiem ražotājiem, kas pārstādā un realizē tirgū savu saražoto produkciju.

6.attēls. Saimniecību skaits Vidzemē (PVD, 2024)

Kopumā bioloģisko lauksaimniecību var raksturot ne tikai pēc saimniecību skaita un apsaimniekotās platības, bet arī pēc saražotās un tirgū piedāvātās produkcijas apjoma. Tomēr informācija par bioloģiskajā lauksaimniecībā saražotās produkcijas apjomu reģiona līmenī nav pieejama, bet kopējās tendes var raksturot rādītāji valstī.

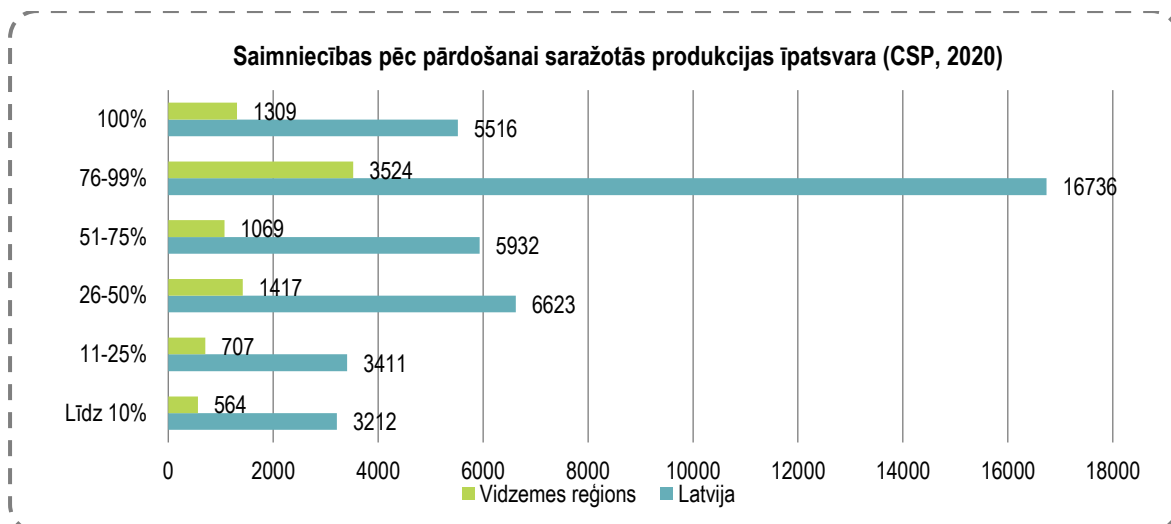
7.attēls. Bioloģiskās lauksaimniecības produktu pārstrāde Latvijā, ZM (ZM Lauksaimniecības gada ziņojums)

Kā redzams no ZM Lauksaimniecības gada ziņojumiem, bioloģiskās lauksaimniecības produktu pārstrādei ir augoša tendence. Saražotās produkcijas apjoms absolūtajās vērtībās nav liels, tomēr vērojama tendence septiņu gadu periodā palielināties saražotās produkcijas apjomam visās produktu kategorijās, izņemot pienu un piena produktus. Tas liecina gan par lauksaimnieku interesi par bioloģisko saimniekošanu, gan par pieprasījumu pēc bioloģiski saražotajiem produktiem. Tomēr mazumtirdzniecības tīklos bioloģiskā pārtika sortimentā veido vien 1.5-2% (SIA "Rimi Latvia" Kategoriju departamenta direktore Inese Pētersone, 2024).

Daudzos pētījumos saimniecības tiek klasificētas kā ražojošas saimniecības un ģimenes mājsaimniecības. Ražojoša saimniecība – ar to saprot ne-mājsaimniecības vienību, ko raksturo saražotā produkcija industriālās ražošanas tirgū. Ģimeņu saimniecību primārais uzdevums ir nodrošināt mājsaimniecību, nevis orientēties uz lauksaimniecības tirgu, tādējādi nekoncentrējot resursus tikai vienuviet.

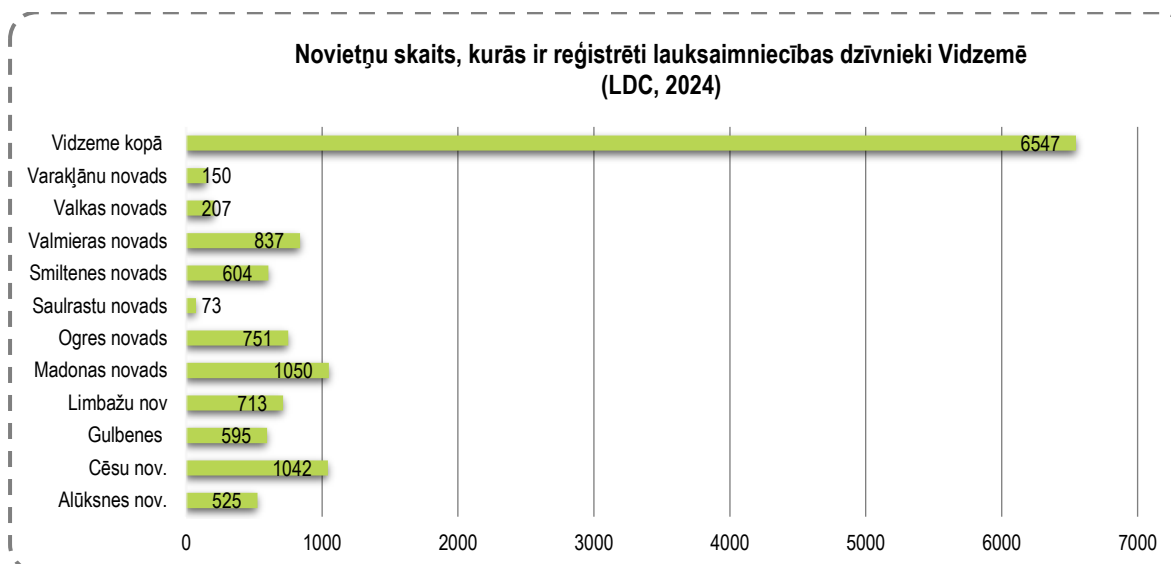
Šo tendenci raksturo dati par saimniecību skaitu, kas realizē saražoto produkciju tirgū (8.att.). Lielāko daļu vai visu produkcijas apjomu (75-100%) no saražotā apjoma realizē ap 5000 saimniecības. Savukārt ap 1200 saimniecības ir vērstas uz mājsaimniecības vajadzību nodrošināšanu.

Līdzīgs saimniecību sadalījums pēc saražotās produkcijas apjoma tirgū ir vērojams Latvijā kopumā.

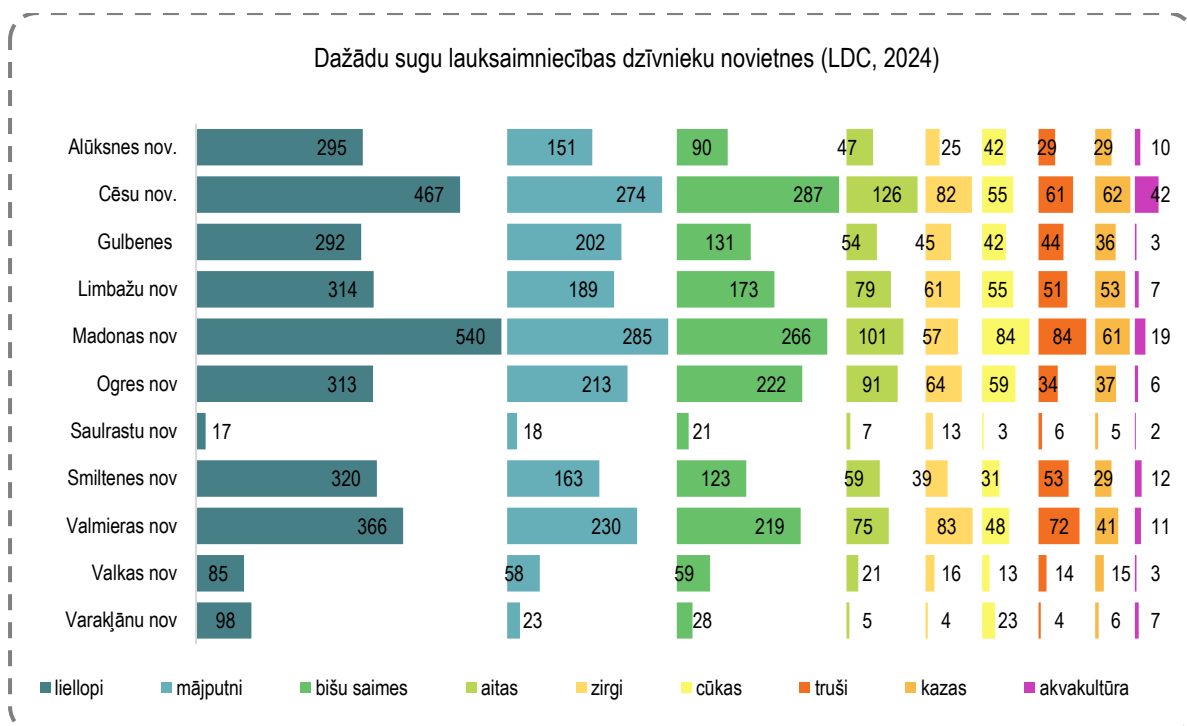
8.attēls. Saimniecības pēc pārdošanai saražotās produkcijas īpatsvara (CSP, 2020)
CSP Lauksaimniecības skaitīšanas dati, 2020. gads, atjaunināts 13.04.2022.

Ar lauksaimniecības dzīvnieku novietnēm bagātākie ir Madonas (1050), Cēsu (1042) un Ogres (751) novadi (9.att.).

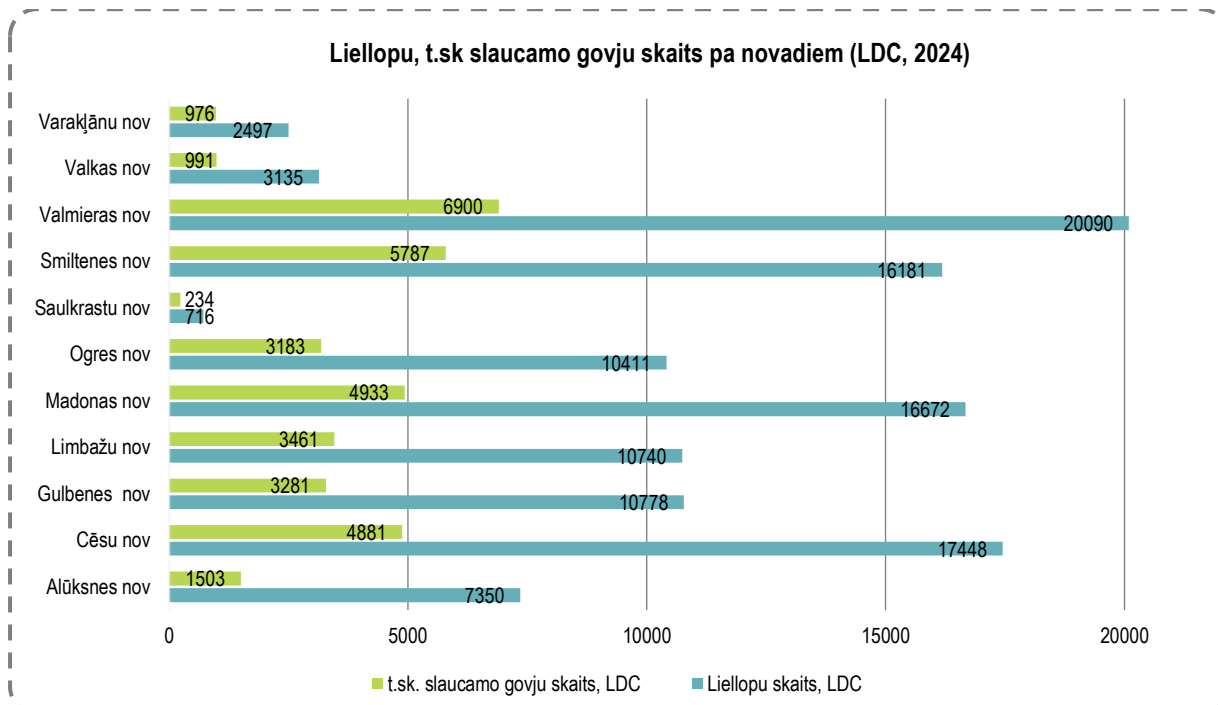
9.attēls. Novietņu skaits, kurās ir reģistrēti lauksaimniecības dzīvnieki Vidzemē (LDC, 2024)

No saimniecībām, kurās ir reģistrēti lauksaimniecības dzīvnieki, lielāko daļu veido saimniecības ar piena un gaļas liellopiem (10.att.).

10.attēls. Dažādu sugu lauksaimniecības dzīvnieku novietnes (LDC, 2024)

Kopumā Vidzemes plānošanas reģiona novados uz 2024. gada sākumu ir reģistrēti vairāk kā 116 tūkstoši liellopu, no kuriem 36 130 ir slaucamās govys (11.att.). Kā to parāda saimniecību specializācija (Ganāmo liellopu saimniecību skaits), kā arī nozīmīgais liellopu skaits, daudzās Vidzemes novadu saimniecībās ir nozīmīgi attīstījušies arī gaļas liellopu audzēšana.

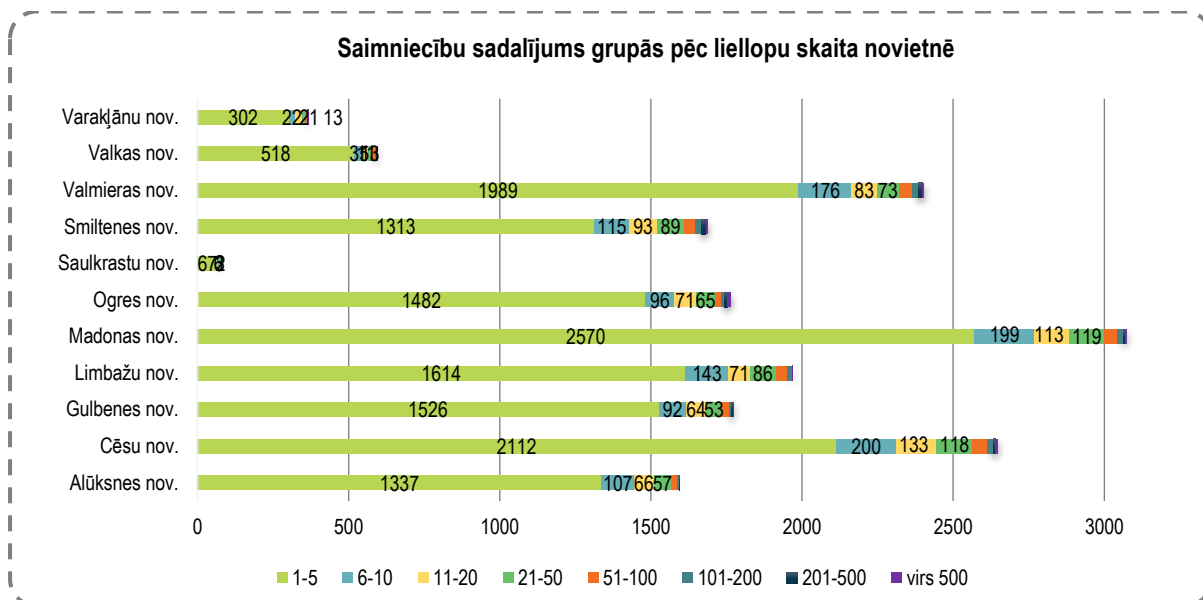

11.attēls. Liellopu, t.sk. slaucamo govju skaits pa novadiem (LDC, 2024)

Pārtikas nodrošinājums un ilgtspējīga ražošana lielā mērā ir saistāma ar saimniecību konkurētspēju. Kā jau bija redzams iepriekš, no kopējā saimniecību skaita liela daļa Vidzemes novadu saimniecības ražo produkciju pašpatēriņam vai arī tikai nelielu daļu no saražotās produkcijas realizē tirgū.

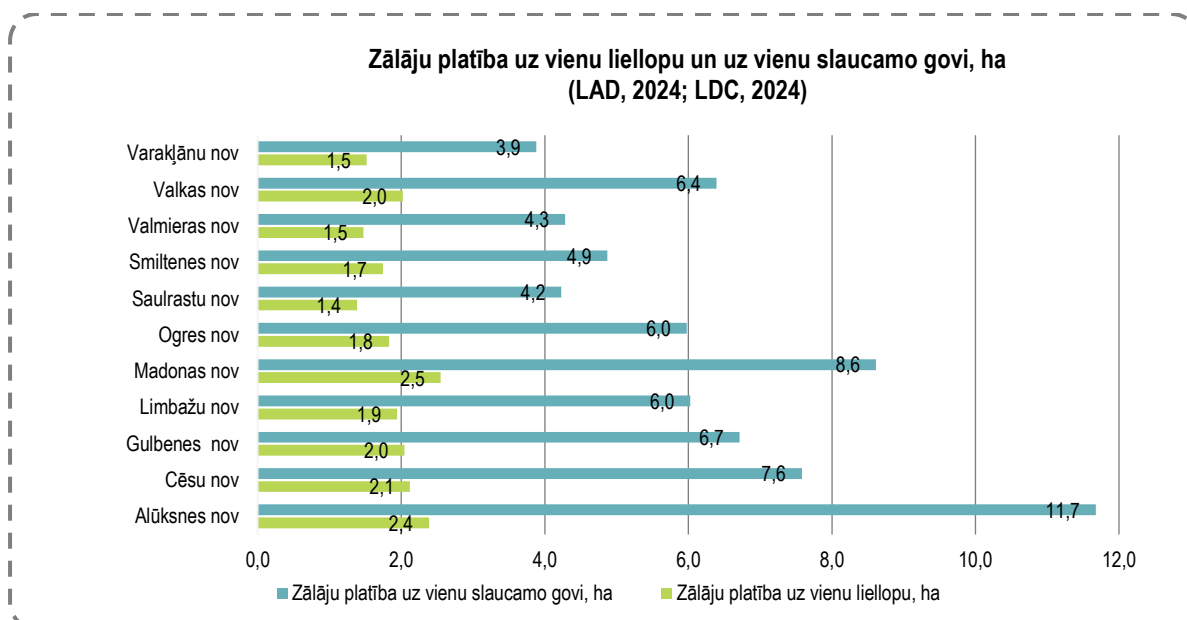

Visai ievērojamais lauksaimniecībā izmantojamās zemes veids kā mazdārziņi vai piemājas saimniecības, gan arī 12. attēlā redzamās mazo saimniecību (liellopu skaits ganāmpulkā līdz 5 liellopiem) norāda uz lielu produkcijas ražošanas apjomu pašpatēriņam. Lai arī tā ir uzskatāma par pozitīvu tendenci, tomēr kopumā pārtikas sistēmas ilgtspējīgas attīstības kontekstā šeit var rasties bažas par piemājas saimniecību īpašnieku pietiekamajām zināšanām videi draudzīgu ražošanas tehnoloģiju pielietojumā kā arī šo saimniecību rentabilitāti.

12.attēls. Saimniecību sadalījums grupās pēc liellopu skaita novietnē

Lopkopībā būtisks ir ražošanas resursu nodrošinājums. Zāles lopbarība Latvijā ir galvenais un lētākais lopbarības līdzeklis liellopu ēdināšanā. Tāpat gaļas liellopu audzētāji galvenokārt izmanto ganības lopbarības sagatavošanai paredzētās platības.

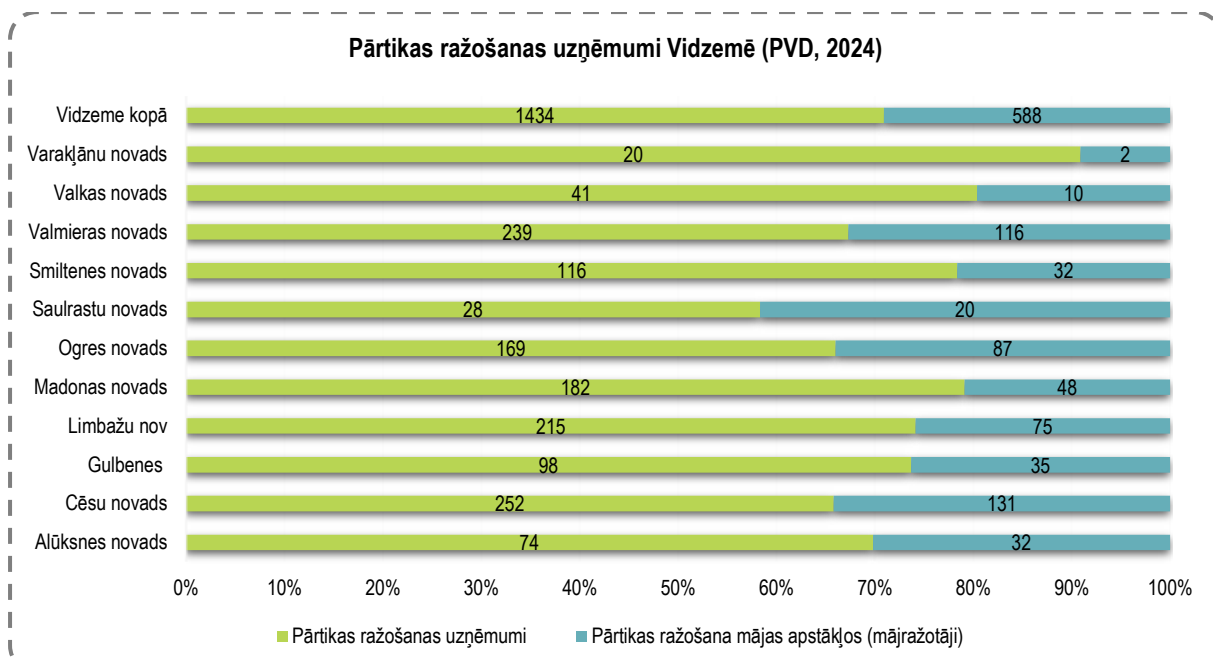

13.attēls. Zālāju platība uz vienu liellopu un uz vienu slaucamo govi, ha (LAD, 2024; LDC, 2024)

Pārtikas pārstrāde, uzglabāšana un transportēšana

Pie pārtikas ražošanas uzņēmumiem iekļauti uzņēmumi, kas ražo gatavus pārtikas produktus, pusfabrikātus un dzērienus (tēja, kafija, alkohols, u.c.). Uzņēmumi darbojas dažādās pārtikas rūpniecības nozarēs, piemēram, gaļas rūpniecība, zivju pārstrāde, augļu un dārzeņu apstrāde, piena produktu rūpniecība, maizes rūpniecība, dzīvnieku barības rūpniecība u.c.

Šeit strādā vieni no lielākajiem piena pārstrādes uzņēmumiem Latvijā (AS "Smiltenes piens", AS "Valmieras piens", SIA "Rūjienas saldējums"), darbojas arī valstī nozīmīgi alus ražotāji (SIA "Valmiermuižas alus" un Somijas koncernā Olvi ietilpstošais AS "Cēsu alus"). Reģionā pārstāvēti arī citi pārtikas ražotāji, piemēram, SIA "Aloja-Starkelsen", kas ir pasaulē otrais lielākais bioloģiskās kartupeļu cietes ražotājs.

14. attēls. Pārtikas ražošanas uzņēmumi Vidzemē (PVD, 2024)

Analizējot pārtikas nozares uzņēmumus pēc to apgrozījuma (pēdējie publiski pieejamie dati par 2021. gadu, skatīt 1.tabulu), 50 lielāko uzņēmumu vidū ir vien 17 primārie ražotāji, no kuriem augstākais apgrozījums ir saimniecībām ar jauktu lauksaimniecību (augkopība un lopkopība) un savas produkcijas pārstrādi saimniecības ražotnēs. Savukārt pirmajā pieciniekā ir trīs piena pārstrādes uzņēmumi.

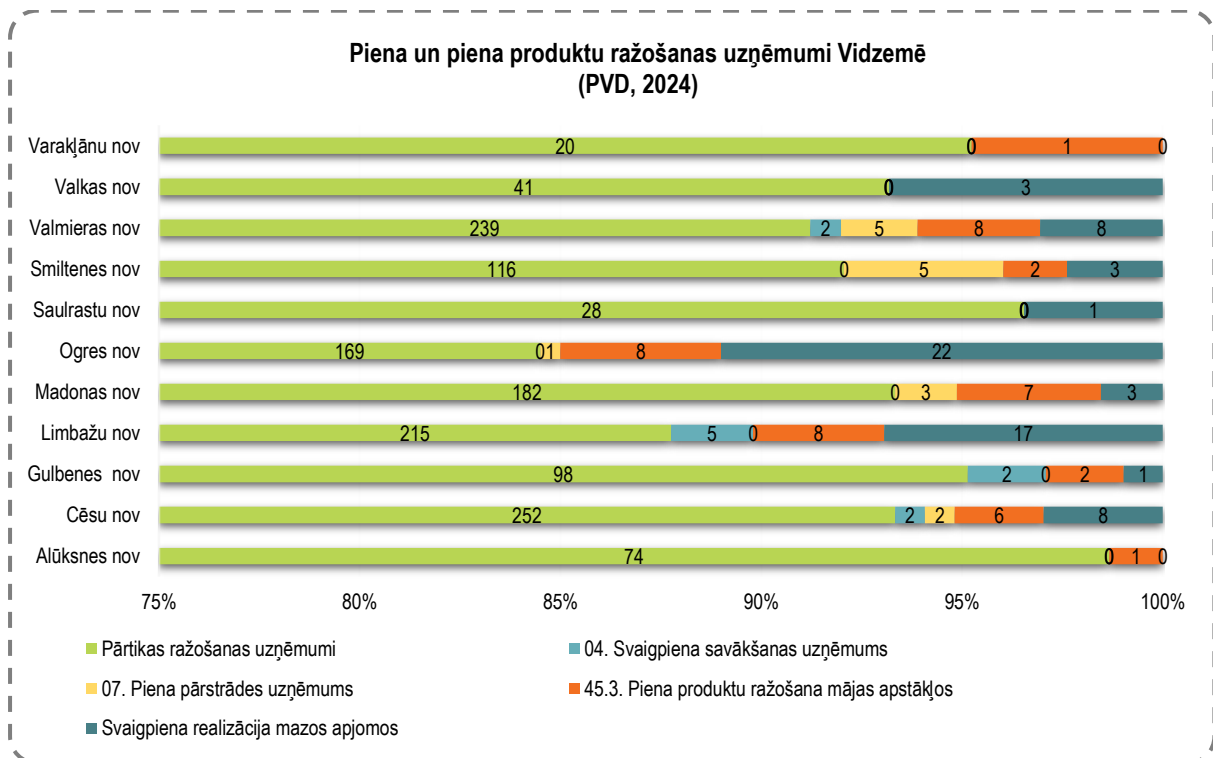
1.tabula. Lielākie pārtikas nozares uzņēmumi Vidzemes plānošanās reģionā, pēc to apgrozījuma 2021. gadā

	Uzņēmums	Darbības veids (pēc NACE)	Apgrozījums 2021, EUR
1	Valmieras piens, Akciju sabiedrība	Piena pārstrāde un siera ražošana	35 954 269
2	Fazer Latvija, SIA	Maizes ražošana; svaigi ceptu mīklas izstrādājumu un kūku ražošana	27 049 667
3	PIENA LOGISTIKA, Lauksaimniecības pakalpojumu piensaimnieku kooperatīvā sabiedrība	Piena, piena produktu, olu un pārtikas tauku un eļļu vairumtirdzniecība	25 334 742
4	Cesvaines Piens, Akciju sabiedrība	Piena pārstrāde un siera ražošana	23 438 761
5	SMILTENES PIENS, Akciju sabiedrība	Piena pārstrāde un siera ražošana	21 967 805
6	Ovostar Europe, SIA	Piena, piena produktu, olu un pārtikas tauku un eļļu vairumtirdzniecība	20 802 968
7	Abra, Lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvā sabiedrība	Graudu, sēklu, neapstrādātas tabakas un lopbarības vairumtirdzniecība	17 836 732
8	LAUKU SAIME, Lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvā sabiedrība	Graudu, sēklu, neapstrādātas tabakas un lopbarības vairumtirdzniecība	17 805 404
9	Cēsu gaļas kombināts, Sabiedrība ar ierobežotu atbildību	Gaļas pārstrāde un konservēšana	11 588 113

10	GAIZĒNI, Sabiedrība ar ierobežotu atbildību	Jauktā lauksaimniecība (augkopība un lopkopība)	11 447 783
11	ALOJA-STARKELSEN, Sabiedrība ar ierobežotu atbildību	Cietes un cietes produktu ražošana	10 964 786
12	Pharmeko Lettland, Sabiedrība ar ierobežotu atbildību	Cita veida augļu un dārzeņu pārstrāde un konservēšana	10 954 416
13	BARKAVAS ARODI, LAUKSAIMNIECĪBAS PAKALPOJUMU KOOPERATĪVĀ SABIEDRĪBA	Graudu, sēkļu, neapstrādātas tabakas un lopbarības vairumtirdzniecība	7 894 409
14	STRAUPE, Pienasaimnieku kooperatīvā sabiedrība	Piena pārstrāde un siera ražošana	7 696 997
15	Baltic-Calves, SIA	Dzīvu lopu vairumtirdzniecība	7 477 675
16	DIMDIŅI, Sabiedrība ar ierobežotu atbildību	Cita veida augļu un dārzeņu pārstrāde un konservēšana	6 903 673
17	LAZDONAS PIENSAINIEKS, Akciju sabiedrība	Piena pārstrāde un siera ražošana	6 736 988
18	SENLEJAS, Sabiedrība ar ierobežotu atbildību	Gaļas pārstrāde un konservēšana	6 705 925
19	AIBI, SIA	Gaļas pārstrāde un konservēšana	6 055 296
20	PIEBALGA, Lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvā sabiedrība	Piena, piena produktu, olu un pārtikas tauku un eļļu vairumtirdzniecība	5 897 633
21	VALMIERMUIŽAS ALUS, SIA	Alus ražošana	5 816 047
22	Baltais ceļš, Lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvā sabiedrība	Piena, piena produktu, olu un pārtikas tauku un eļļu vairumtirdzniecība	5 353 955
23	ZELTALEJA, Sabiedrība ar ierobežotu atbildību	Piena, piena produktu, olu un pārtikas tauku un eļļu vairumtirdzniecība	5 241 867
24	KUMELĪTES, Zemnieku saimniecība	Gaļas un gaļas produktu vairumtirdzniecība	4 913 816
25	HeinorS, SIA	Gaļas pārstrāde un konservēšana	4 593 959
26	RANKAS PIENS, Akciju sabiedrība	Piena pārstrāde un siera ražošana	4 420 408
27	KALŠNAVAS ELEVATORS, Sabiedrība ar ierobežotu atbildību	Spirtu destilēšana, rektificēšana un maisīšana	4 402 531
28	Ogres piens, SIA	Jauktā lauksaimniecība (augkopība un lopkopība)	4 107 966
29	RUBENI, Sabiedrība ar ierobežotu atbildību	Gaļas un mājputnu gaļas produktu ražošana	3 813 208
30	MĀRŠAVA, Lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvā sabiedrība	Piena, piena produktu, olu un pārtikas tauku un eļļu vairumtirdzniecība	3 790 849
31	KLIČENI, Cēsu rajona Raunas pagasta zemnieku saimniecība	Dārzeņu audzēšana	3 758 982
32	Agrofirma LOBE, SIA	Graudaugu (izņemot rīsu), pākšaugu un eļļas augu sēkļu audzēšana	3 667 391
33	Rūjienas saldējums, SIA	Saldējuma ražošana	3 554 277
34	PALSA, Sabiedrība ar ierobežotu atbildību	Jauktā lauksaimniecība (augkopība un lopkopība)	3 138 514
35	SAKTAS ZS, Sabiedrība ar ierobežotu atbildību	Citu daudzgadīgo kultūru audzēšana	3 134 883
36	N.BOMJA MAIZNĪCA "LIELEZERS", Sabiedrība ar ierobežotu atbildību	Maizes ražošana; svaigi ceptu mīklas izstrādājumu un kūku ražošana	3 029 512
37	KALĒJIŅI 1, Bilskas pagasta Smiltenes novada zemnieku saimniecība	Piena lopkopība	2 814 937
38	NAUKŠĒNI, SIA	Jauktā lauksaimniecība (augkopība un lopkopība)	2 644 802
39	Valmieras Graudi, Sabiedrība ar ierobežotu atbildību	Graudaugu (izņemot rīsu), pākšaugu un eļļas augu sēkļu audzēšana	2 549 849
40	MAZPUTNĪŅI, Valmieras rajona Kauguru pagasta zemnieku saimniecība	Jauktā lauksaimniecība (augkopība un lopkopība)	2 540 019
41	VĀRPAS N, SIA	Gaļas un mājputnu gaļas produktu ražošana	2 237 915
42	KUNTURI, Sabiedrība ar ierobežotu atbildību	Cūkkopība	2 218 223
43	DRUSTI, Pienasaimnieku kooperatīvā sabiedrība	Piena, piena produktu, olu un pārtikas tauku un eļļu vairumtirdzniecība	2 167 541
44	ĶELMĒNI, Gulbenes rajona Rankas pagasta zemnieku saimniecība	Graudaugu (izņemot rīsu), pākšaugu un eļļas augu sēkļu audzēšana	2 083 287
45	Jaunbāži, SIA	Graudaugu (izņemot rīsu), pākšaugu un eļļas augu sēkļu audzēšana	2 040 169
46	LĀČIŠI, Gulbenes rajona Galgauskas pagasta Gžibovska zemnieku saimniecība	Jauktā lauksaimniecība (augkopība un lopkopība)	2 013 616
47	MADLIENA 2, Sabiedrība ar ierobežotu atbildību	Piena lopkopība	1 966 024

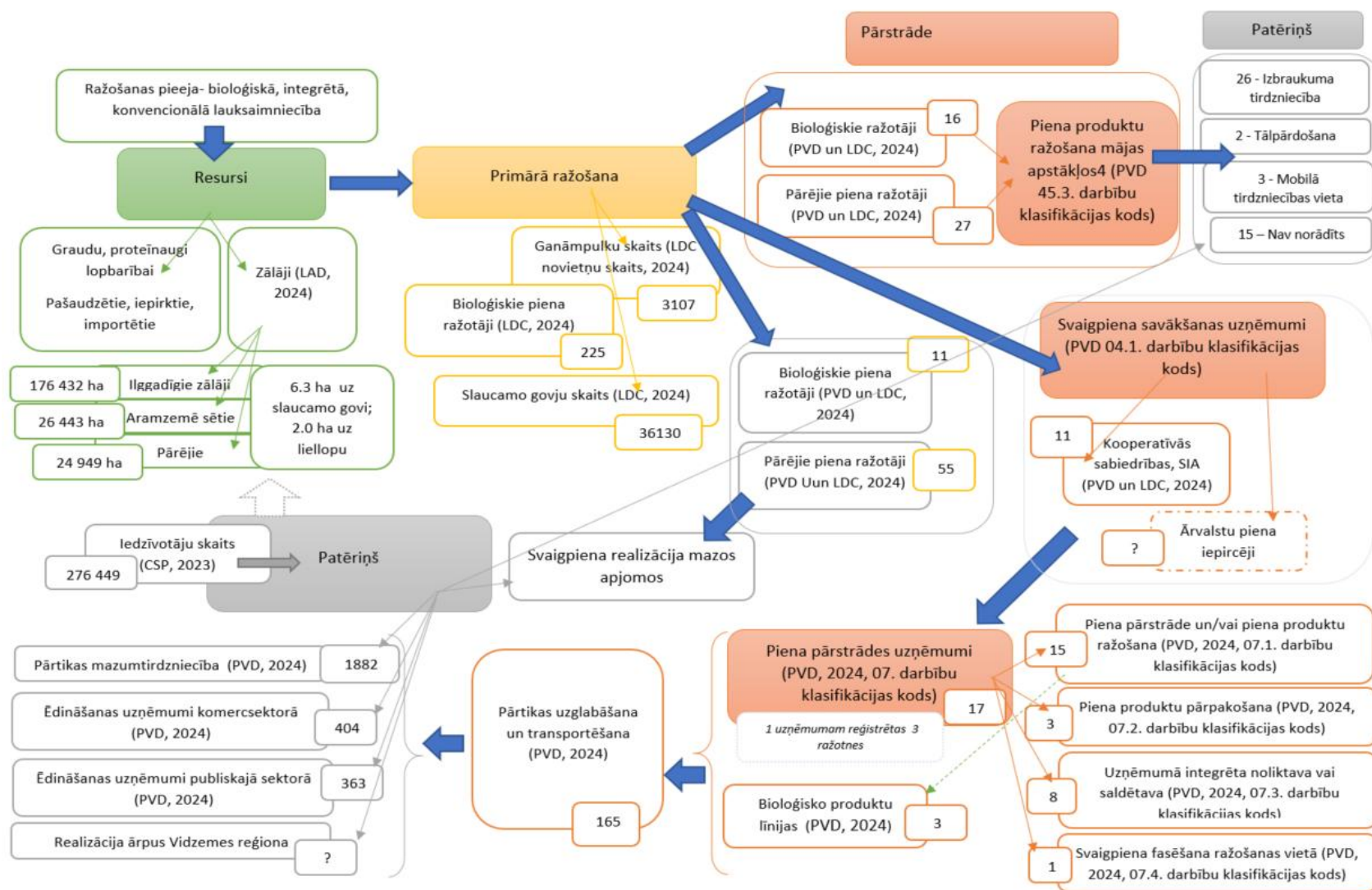
48	RAINIS, SIA	Piena lopkopība	1 945 663
49	AGRIKULA, Sabiedrība ar ierobežotu atbildību	Jauktā lauksaimniecība (augkopība un lopkopība)	1 930 433
50	PIENAVOTI, SIA	Piena, piena produktu, olu un pārtikas tauku un eļļu vairumtirdzniecība	1 922 867

Vidzeme var lepoties ar bagātīgu piena produktu ražošanas vēsturi un nozīmīgu piena pārstrādes uzņēmumu skaitu. Par to liecina 17 reģistrēti piena pārstrādes uzņēmumi un 43 mājražotāji, kas veic piena produktu ražošanu mājas apstākļos.

15. attēls. Piena un piena produktu ražošanas uzņēmumi Vidzemē (PVD, 2024)

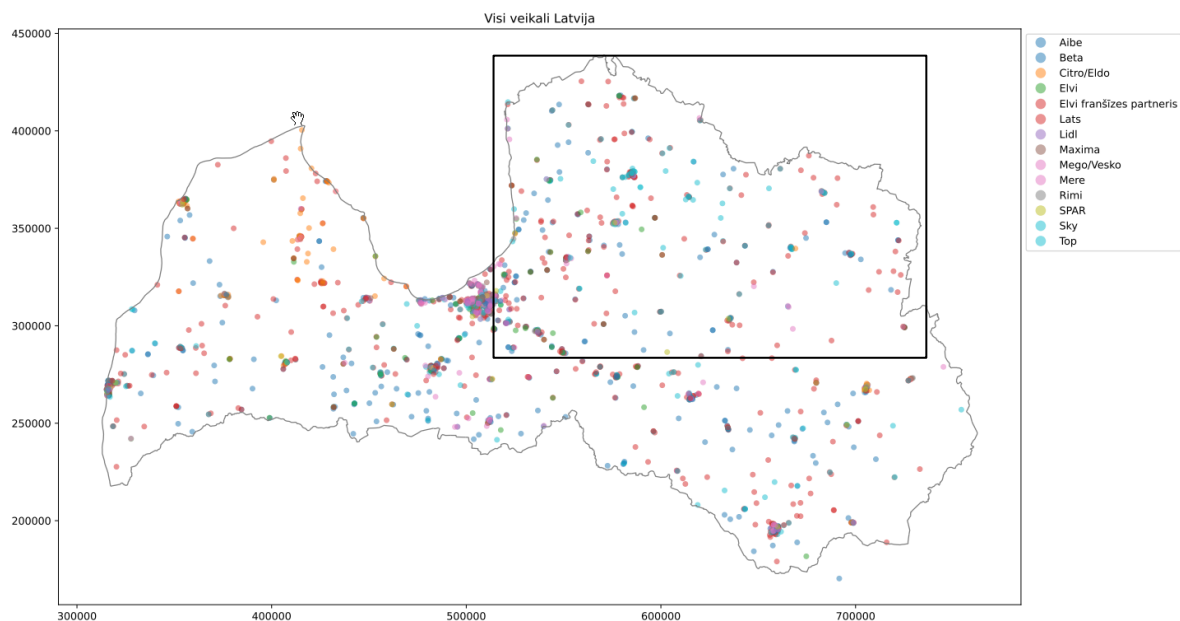
Lai arī piena produktu ražošanas sistēma ir labi attīstīta, ir novērojamas arī nepilnības, kā piemēram, visai neliels bioloģiskā piena ražošanas un pārstrādes apjoms.

16.attēls. Piena produktu ražošanas sistēma un dalībnieku skaits Vidzemē

Patēriņš

Patēriņš ir būtisks pārtikas sistēmas elements, jo patērētāju pieprasījums un izvēle tieši ietekmē pārējo pārtikas ražošanas ķēdi visos tās posmos.

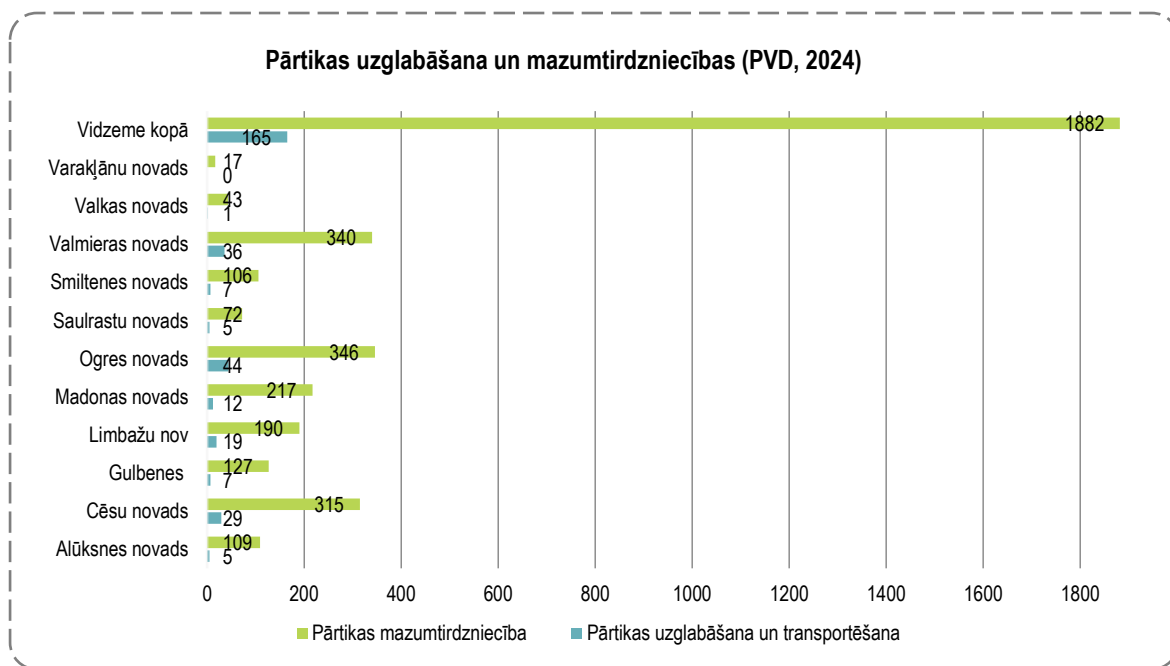

17. attēls. Populārāko tirdzniecības tīklu veikalu atrašanās vietas (Proškina u.c., 2023⁵)

Nozīmīgākais ceļš, kā pārtikas produkti nonāk līdz patērētājam, ir mazumtirdzniecība. Latvijas lielveikali spēlē nozīmīgu lomu vietējo pārtikas produktu piegādes ķēdē, nodrošinot plašu produktu klāstu patērētājiem visā valstī. Latvijā ir reģistrēti 13 pārtikas mazumtirdzniecības veikalu tīkli un virkne mazo specializēto pārtikas tirdzniecības uzņēmumu. Populārāko tirdzniecības tīklu veikalu atrašanās vietas ir redzamas 17. attēlā.

---

⁵ Proškina L. u.c. (2023) "Pārtikas lielveikalu darba laika diversifikācijas ieviešanas ietekme uz pārtikas piegādes ķēdi", projekta Nr. 10.9.1-11/23/1984-e atskaite

18.attēls. Pārtikas uzglabāšana un mazumtirdzniecības (PVD, 2024)

Kopumā Vidzemes plānošanas reģiona pašvaldību teritorijā 2024. gadā ir reģistrētas 1882 pārtikas tirdzniecības vietas – jaukta sortimenta pārtikas veikali, specializēti pārtikas veikali, tirgus u.c. pārtikas tirdzniecības vietas (18.att.). Analizējot Latvijas pārtikas mazumtirdzniecības nozari pēc saimnieciskās darbības statistiskās klasifikācijas NACE 2. redakcijas, tiek izdalītas divas uzņēmumu kategorijas: nespecializētie veikali, kuros galvenokārt pārdod pārtikas preces, dzērienus vai tabaku, un specializētie veikali, kas nodarbojas ar pārtikas, dzērienu un tabakas mazumtirdzniecību⁶. Lielākais pārtikas mazumtirdzniecības vietu skaits ir Ogres (346), Valmieras (340) un Cēsu (315) novados.

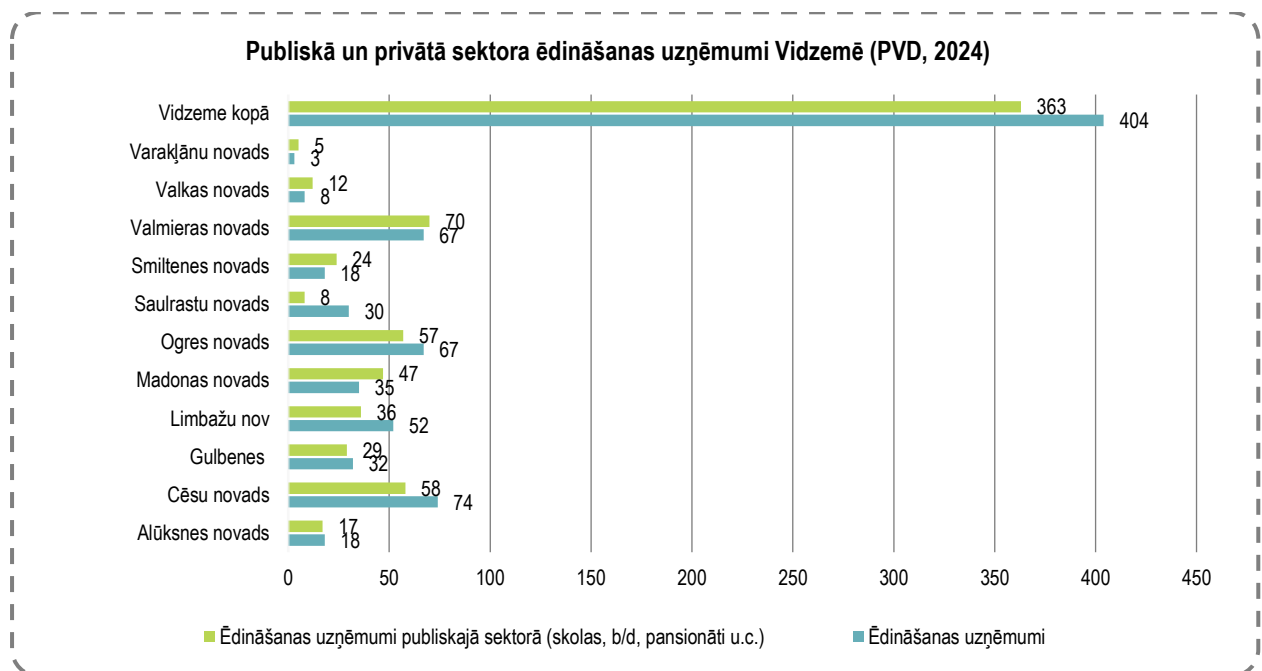
Otra nozīmīgākā pārtikas realizācijas joma ir sabiedriskās ēdināšanas sektors. Ēdināšanas uzņēmumi un publiskā sektora iestādes, kur tiek nodrošināta ēdināšana izglītojamiem, aprūpes iestāžu iemītniekiem, ieņem ļoti svarīgu lomu pārtikas nozares attīstībā, jo lauksaimniekam tas ir vēl viens veids, kā pēc iespējas īsākā laika periodā realizēt savu produkciju – nogādājot saražoto produkciju tieši pie patērētāja (ēdināšanas uzņēmuma). Pie šī bloka ēdināšanas uzņēmums veido sadarbību ar tiem, kuri spēj nodrošināt ēdināšanas uzņēmuma noteiktās prasības jeb izpilda noteiktos kritērijus: kvalitāte, apjoms, pielāgošanās ēdināšanas uzņēmuma pieprasītajam produktu piegādes laika grafikam u.c. Ir svarīgi izveidot veiksmīgu sadarbību. Ēdināšanas nozare Latvijā kopumā 2023. gadā nodrošināja 800 milj. EUR lielu apgrozījumu, kas ir 1.4% no Latvijas iekšzemes kopprodukta.⁷ Nozarē nodarbināti vidēji 30 tūkstoši cilvēki, kas ir 5.6% no privātajā sektorā strādājošajiem un 3.4% no visiem darbiniekiem Latvijā. Saskaņā ar VID datiem Latvijā šobrīd darbojas vairāk nekā 2500 ēdināšanas pakalpojumu sniedzēju, kuri vairāk bāzējas Rīgas un Pierīgas reģionā.⁸

⁶ NACE: Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija Eiropas Kopienā, 2. redakcija, pieejams: <https://www.csp.gov.lv/lv/klasifikacija/nace-2-red>

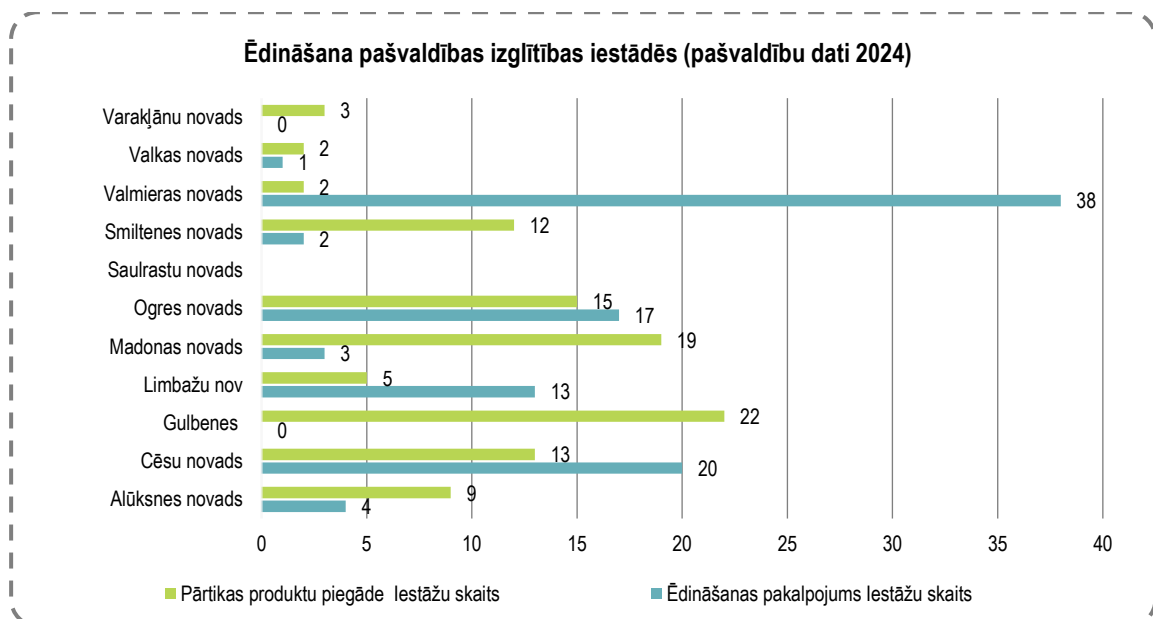
⁷ Latvijā ēdināšanas nozares apgrozījums pērn bija kopumā apmēram 800 miljoni eiro (2024). Dienas Bizness. Pieejams: <https://www.db.lv/zinas/latvija-edinasanas-nozares-apgrozijums-pern-bija-kopuma-apmeram-800-miljoni-eiro-514779>

⁸ Ekonomiski aktīvi uzņēmumi sadalījumā pa galvenajiem darbības veidiem izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozarē (2022). Oficiālais statistikas portāls. Pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/uznemejdarbiba/skaits-demografija/tabulas/uzs020-ekonomiski-aktivi-uznemumi>

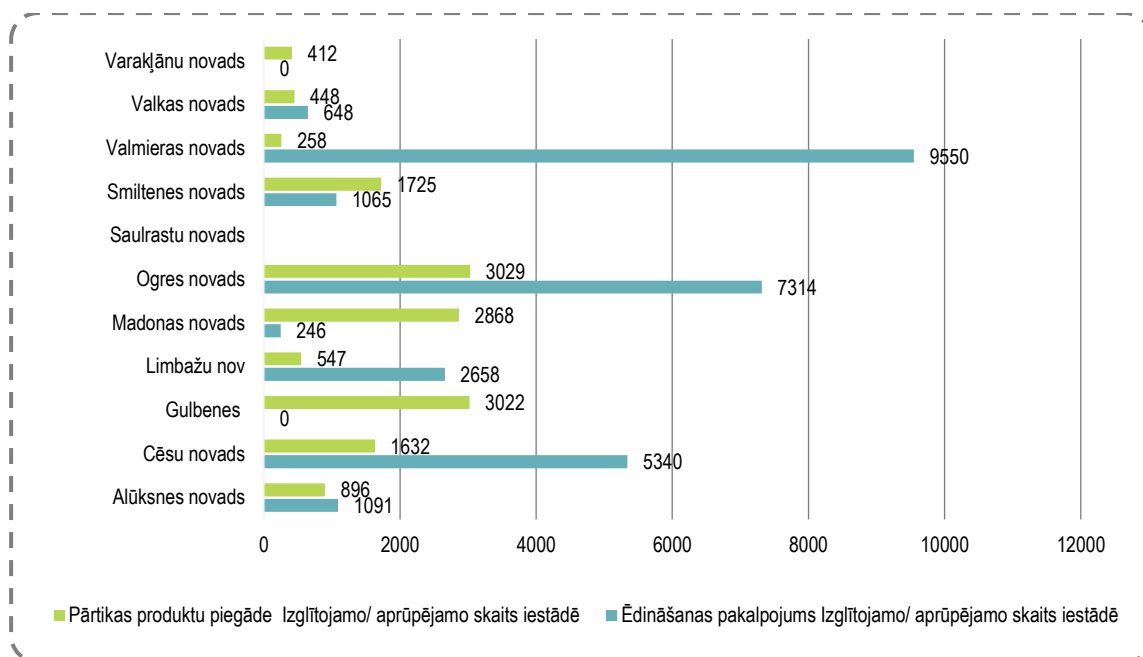
Vidzemes plānošanas reģionā uz 2024. gada sākumu ir reģistrēti 404 ēdināšanas uzņēmumi privātajā sektorā un nedaudz mazāk – 363 publiskā sektora ēdināšanas iestādes (skolas, pirmsskolas iestādes, pensionāti, slimnīcas u.c.).

19.attēls. Publiskā un privātā sektora ēdināšanas uzņēmumi Vidzemē (PVD, 2024)

20.attēls. Ēdināšana pašvaldību izglītības iestādēs (pašvaldību dati 2024)

Ēdināšanu publiskajā sektorā lielākoties veido ēdināšana skolās un pirmskolas izglītības iestādēs, šajā procesā ir tieši un netieši iesaistīti audzēkņi, skolas, pašvaldības, vecāki, ēdinātāji, pārtikas ražotāji, iepirkumus un pārtikas nekaitīgumu uzraugošie dienesti.

Ir ierasta prakse, ka izglītības, veselības un sociālās aprūpes iestāžu ēkās ir ierīkotas virtuves, kurās ēdienu var pagatavot uz vietas, vai arī to daļēji vai pilnībā gatavo kādā centrālajā virtuvē un pēc tam transportē uz ēdināšanas vietām. Centrālās virtuves var nodrošināt karstu ēdienu (gatavot un pasniegt), atdzesētus, iepriekš pagatavotus ēdienus, kas jāuzkarsē pasniegšanai (gatavot un atdzesēt), vai gatavot ēdienus no iepriekš apstrādātiem aukstajiem komponentiem, kas pagatavojami uz vietas (gatavot aukstā veidā). Gatavošana uz vietas bieži vien ļauj būt elastīgākiem ēdienkartes izstrādē, aktīvāk iesaista vietējos pārtikas ražotājus un piegādātājus.

Pēc Vidzemes plānošanas reģiona pašvaldību sniegtajām ziņām, pašvaldību publiskā sektora iestādēs tiek izmantotas abas pieejas – 98 iestādēs tiek iepirkts ēdināšanas pakalpojums, un 102 iestādēs tiek iepirkti pārtikas produkti ēdiena gatavošanai iestādes ēdnīcā. Tomēr šie rādītāji būtiski atšķiras pašvaldību griezumā. Piemēram, Valmieras novadā gandrīz visās iestādēs tiek nodrošināts ēdināšanas pakalpojums, tajā pat laikā Gulbenes novadā visās iestādēs ēdiens tiek gatavots uz vietas, iepērkot nepieciešamos pārtikas produktus.

Tā kā Vidzemes plānošanas reģionā ietilpstošās pašvaldības ir ļoti atšķirīgas gan pēc platības, gan pēc iedzīvotāju skaita, svarīgi saprast relatīvos rādītājus jeb dažādo pārtikas sistēmas dalībnieku skaitu uz 1000 iedzīvotājiem.

2. tabula. Lauksaimniecības ražošanas rādītāji uz 1000 iedzīvotājiem

Novads	Iedzīvotāju skaits kopā	Lauksaimniecības ražošanas rādītāji uz 1000 iedzīvotājiem			
		LIZ platība, ha	Saimniecību (primāro ražotāju) skaits	Saimniecību skaits pēc pārdošanai saražotās lauksaimniecības produkcijas īpatsvara	Dzīvnieku novietņu skaits
Alūksnes novads	13297	3143.7	99.0	na	39.5

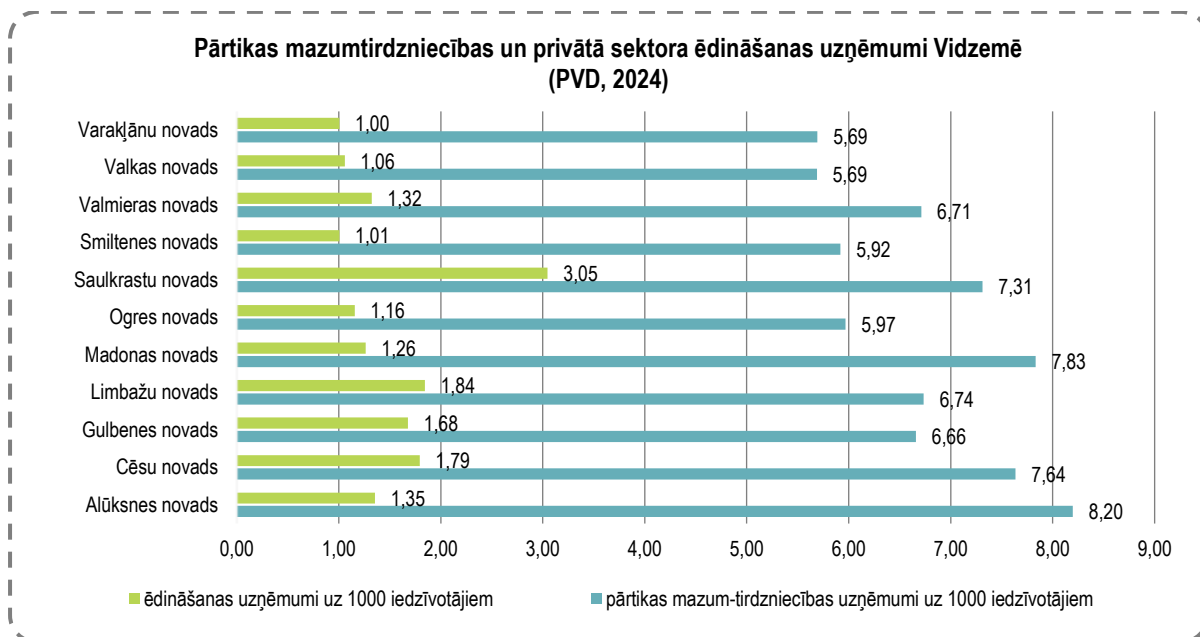
Cēsu novads	41252	1846.6	59.8		25.3
Gulbenes novads	19069	3076.0	79.6		31.2
Limbažu novads	28207	2398.8	54.1		25.3
Madonas novads	27699	3607.2	90.4		37.9
Ogres novads	57966	977.6	24.4		13.0
Saulkrastu novads	9845	532.4	12.6		7.4
Smiltenes novads	17909	3191.0	78.9		33.7
Valmieras novads	50659	1897.1	8.9		16.5
Valkas novads	7560	2891.0	246.0		27.4
Varakļānu novads	2986	4327.9	105.8		50.2
Vidzeme kopā	276449	2149.2	53.9	31.1	23.7

Vidzemē pavisam ir 1882 pārtikas mazumtirdzniecības uzņēmumi, kas ir vidēji 6,8 uz 1000 iedzīvotājiem un vidēji 1,5 ēdināšanas uzņēmumi uz 1000 iedzīvotājiem (pavisam 404 privātā sektora ēdināšanas uzņēmumi).

Zaļā publiskā iepirkuma (ZPI) attīstība Latvijā aizsākās 2014. gadā, kad valdība pieņēma lēmumu sekmēt videi draudzīgu iepirkuma praksi. Ministru kabineta noteikumi Nr. 353 definē obligātos kritērijus 9 preču un pakalpojumu grupām, tai skaitā arī pārtikas un ēdināšanas pakalpojumiem. Pārtikas un ēdināšanas pakalpojumu iepirkumos ir noteikts “2+2 princips”, kas paredz divu no trim galvenajiem kvalitātes kritērijiem – bioloģiskās ražošanas, Nacionālo Pārtikas kvalitātes shēmu (NPKS) vai integrētās audzēšanas – izvēli, papildinot tos ar prasībām par videi draudzīgu transportu, sezonalitāti un piegādes attālumu līdz 250 km. Būtiski, ka tiem produktiem, kuriem jau izvēlas paaugstinātas kvalitātes prasības, ir jāpiemēro vēl 2 kritēriji no Videi draudzīgas piegādes un sezonāliem pārtikas produktiem, kā arī Transportlīdzeklis EURO 5 vai EURO un piegādes attālums, piemēram, 250 km. Esošo prasību piemērošana rada izaicinājumus mazajiem uzņēmumiem un zemniekiem, jo trūkst iespējas sakombinēt nepieciešamos produktus ar paaugstinātās kvalitātes prasībām, piemēram, apvienot bioloģiskos produktus ar NPKS vai integrēto audzēšanu. Papildu problēmas rada prasība izmantot transportlīdzekļus, kas atbilst vismaz EURO 5 standartam, jo mazajiem ražotājiem nereti nav pieejami šādi loģistikas risinājumi. Turklāt daļa zemnieku saskaras ar ierobežojumiem piedāvāt pietiekamu produkcijas apjomu, lai izpildītu iepirkuma apvienotās prasības, kas var izslēgt viņus no dalības publiskajos iepirkumos. Šī situācija var veicināt nevienlīdzību starp lielajiem un mazajiem piegādātājiem.

Kvalitātes prasību kombinēšanas pieeja, ko izmanto ZPI ietvaros, ir būtisks instruments ilgtspējīgas pārtikas sistēmas veidošanā. Tomēr, lai pilnvērtīgi izmantotu šīs pieejas potenciālu, ir nepieciešama ciešāka sadarbība starp pasūtītājiem un ražotājiem, kā arī uzlabota loģistikas infrastruktūra. Atbalsta mehānismu ieviešana mazajiem un vidējiem ražotājiem būtu būtisks solis ZPI mērķu sasniegšanā, kas veicinātu ne tikai videi draudzīgu iepirkumu, bet arī stiprinātu vietējo ekonomiku un ilgtspējīgu attīstību. Lai uzlabotu publiskā iepirkuma sistēmas efektivitāti Latvijā, nepieciešams vienkāršot procedūras un pārskatīt administratīvās prasības, padarot tās saprotamākas un pieejamākas gan iepirkumu organizētājiem, gan piegādātājiem. Turklāt nepieciešams izveidot vienotu digitālo platformu, kas apkopotu informāciju par vietējiem ražotājiem, produktu atbilstību zaļā iepirkuma kritērijiem un specifikācijām. Šāda platforma, kas ietver arī digitālās kartes un reģionālās ražotāju datubāzes, līdzīgi kā

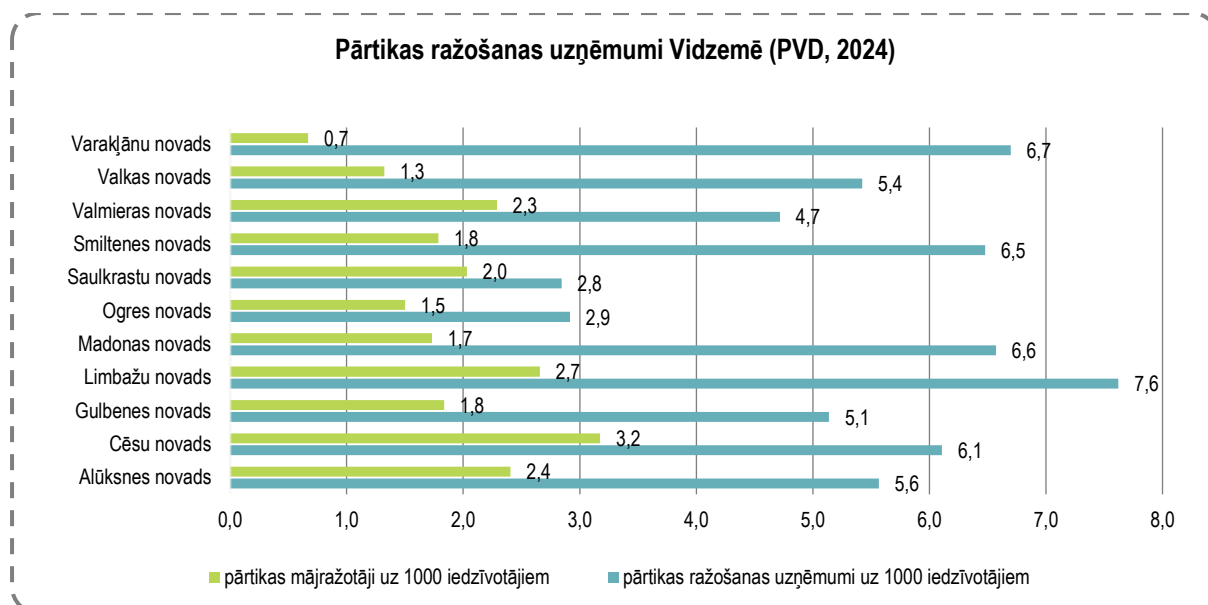
Zviedrijā un Nīderlandē, atvieglotu iepirkumu organizētāju darbu un veicinātu pārskatāmību par pieejamajiem produktiem un īsās piegādes ķēžu iespējām⁹.

21.attēls. Pārtikas mazumtirdzniecības un privātā sektora ēdināšanas uzņēmumi Vidzemē (PVD, 2024)

Vērtējot pārtikas ražošanas uzņēmumus, tie ir vidēji 5.5 pārtikas ražotāji uzņēmumi uz 1000 iedzīvotājiem Vidzemē. Tomēr atsevišķu novadu ietvaros šīs atšķirības ir nozīmīgas un svārstās no 2.8 uzņēmumiem uz 1000 iedzīvotājiem Saulkrastu novadā līdz pat 7.6 uzņēmumiem uz 1000 iedzīvotājiem Limbažu novadā. Mājas apstākļos ražotas pārtikas produktu (mājražotāju) ražotāju skaits ir izlīdzinātāks un svārstās no 0.7 mājražotājiem Varakļānu novadā līdz 3.2 mājražotājiem uz 1000 iedzīvotājiem Cēsu novadā.

⁹ "Vietējo pārtikas produktu veicināšanas un aizsardzības pasākumi Eiropas Savienības valstīs", ZM Pētījums, proj.Nr.24-00-S0INZ03-000010, AREI 2024.

22.attēls. Pārtikas ražošanas uzņēmumi Vidzemē (PVD, 2024)

Viena no nozīmīgām problēmām ir nepietiekama sadarbība starp pārtikas sistēmā iesaistītajiem dalībniekiem. Labs piemērs ir vietējo produktu realizācijas interneta platforma “Novada Garša”, kas sniedz atbalstu Latvijas lauku saimniecībām un mazajiem pārtikas ražotājiem, savienojot tos ar pircējiem. Tā palīdz ražotājiem atrast vietu tirgū, bet pircējiem piedāvā iespēju iegādāties augstas kvalitātes vietējo pārtiku ar zināmu izcelsmi, nodrošinot produktu izsekojamību un tīru sastāvu. Taču platformai trūkst plašāku iniciatīvu, kas veicinātu sadarbību starp dažādiem pārtikas sistēmas dalībniekiem, piemēram, ražotājiem un piegādātājiem. Kā to norāda gan valsts līmenī veiktie pētījumi, gan situācija Vidzemes reģionā, būtu nepieciešams izveidot digitālo platformu, kas apvienotu informāciju par vietējiem un bioloģiskajiem ražotājiem, īsās piegādes ķēžu produktiem un sertifikātiem. Uz šādas platformas piemēriem Eiropā norādīts ZM 2024 pasūtītajā pētījumā par “Vietējo pārtikas produktu veicināšanas un aizsardzības pasākumi Eiropas Savienības valstīs” - Zviedrijas “Hitta KRAV” vai Nīderlandes “Lokaal Loket, ” kas veicinātu tiešo tirdzniecību un uzlabotu iepirkumu speciālistu piekļuvi tirgus informācijai, nodrošinot pārskatāmību pārtikas nozarē. Turklāt šādas platformas attīstība un regulāra pārskatīšana palīdzētu vienkāršot iepirkuma procesus. Tomēr veiksmīgai platformas darbībai ir būtiski noteikt ilgtspējīgu finansēšanas modeli, nodrošināt tās uzturēšanu un veikt aktīvu reklāmu, lai piesaistītu lietotāju interesi un nodrošinātu tās plašu izmantošanu.